

Édes Anyanyelvünk

XXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

2000. JANUÁR

ÁRA: 90 FORINT

A TARTALOMBÓL:

Él-e Széchenyi
szelleme?

Interjú Glatz Ferencsel

Magyar tudósok –
anyanyelvünkről

Pokorni Zoltán:
Levél a közgyűléshez

Deme László:
Mibe léptünk
januárban?

Nemesi Attila László:
Nyelvi kalandozások
a *lyuk*-tól a *luk*-ig

Büky László:
Méretes

Timár György:
A „francia kapcsolat”

Zimányi Árpád:
Igeköltő-használatunk
újabb fejleményeiből

Panek Zoltán:
Közel/sem/múlt

És:
hírek, pályázatok,
rejtvények

Mizser Lajos

Bálinttól Valentinig

Kétségtelen, hogy a több évszázada ismert és használt *Bálint* nevünk – szabályos magyar hangfejlődéssel – a latin *Valentinus*-ból származik.

A latin nevet az 'erős, egészséges' jelentésű szóból szoktuk levezetni. Ez csak akkor igaz, ha egészen Ádámgig és Éváig akarunk eljutni. A *Valentinus* közvetlen előzménye két ókori *Valentia* nevű város, mai nevükön: *Valencia* és *Valence* (Spanyol-, illetve Franciaországban). A városnevek a *Valens* személynévre mennek vissza, és ekkor jutunk el a *valens* melléknévi igenévhez, amelynek valóban 'erős, egészséges' a jelentése.

Két *Valentinus* nevű szentről tud a martirológium: az egyik az itáliai Terni püspöke volt a III. században, és a keresztényüldözések egyik vértanúja; a másik két évszázaddal később élt, és Rätia (Bajorország) püspöke volt. Mindketten orvoslással foglalkoztak. A nevük tulajdonképpeni jelentése: 'valentiai', de gyógyító tevékenységük alapján az utókor a nevet egészen a legeredetibb jelentésig vezette vissza. Mindketten bizonyos betegségek, legfőképpen az epilepszia ellen védtek. A két püspököt az idő folyamán egybe-mosták, az ábrázolásuk is egyforma: nyomorék vagy epilepsziás gyermek van a lábaiknál. Rätia püspökének napja január 7., a ternibeli pedig február 14. Iuno római istennőnek, a házasság védelmezőjének a napja február 15-ére esett. Így ezzel megtoldva az itáliai vértanú az ifjúság, a jegyesek és a jó házasság védőszentje is lett.

(folytatás a 6. oldalon)

Grétsy László

Játék és szellem

Ilyenkor, karácsony után, amikor túl vagyunk a gyerekeinknek vagy unokáinknak szánt játékok beszerzésének tortúráján, s már minden baba, mackó, kisautó, dobozos vagy egyéb társasjáték gazdájára talált, érdemes néhány percig elidőzni a játékok egy sajátos csoportja, a nyelvi játékok mellett.

Én a szójátékokat s tágabb értelemben az anyanyelvi játékokat mindig is nagyon szerettem, s már évtizedek óta vallom, hogy a különféle nyelvi játékoknak az anyanyelvi nevelésben is minél nagyobb szerepet és teret kell kapniuk. (Több erről szóló írásom közül hadd utaljak most csupán egyre, a *Nyelvi játékok – nyelvi nevelés* címűre: Magyar Nyelvőr 1967. 171–82.) Azt is emlegettem már több évtizeddel ezelőtt, hogy a nyelvi játékoknak, a szójátékoknak a reklámokban is nagy szerepük van, azazhogy lehet. Mondtam, hirdettem ezt akkor, amikor jószerével még csupán egyetlen reklámversike volt forgalomban, mégpedig ez: „Fabulon a bőre őre, ezt használja nyakra, földre!” S kedvbresztésül Karinthy Frigyes idéztem, aki Szavak című remek írásában így vallott a szójátékok iránti olthatatlan vonzalmáról: „... nekem a szó, azonkívül, amit jelent, érzéki gyönyörűség is, külön, önálló életű zengése nyelvnek, szájnak, fognak, toroknak...”

(folytatás a 12. oldalon)

Kérés Olvasóinkhoz

Ahogy már az elmúlt években is tettük lapunk 1. számában, úgy a 2000. évi 1. számban is Önökhöz fordulunk, kedves Olvasóink, azzal a tiszteletteljes kérésünkkel, hogy **személyi jövedelemadójuk 1%-át az idén is nekünk ajánlják fel, azaz arról az Anyanyelvpolók Szövetségére javára rendelkezzenek.** Nem szeretnénk panaszkodni, de úgy érezzük, szövetségünk tagjait, illetve Olvasóinkat mégis kötelességünk tájékoztatni arról, hogy korábban is szerény országgyűlési költségvetési támogatottságunk tavaly jelentősen csökkent, s így a szövetség működtetése és lapunk fenntartása egyre nagyobb nehézségeket ró ránk. Természetesen igyekszünk a pályázatok adta támogatási lehetőségekkel élni, de minden eddiginél nagyobb szükségünk van arra a támogatásra is, amelyben Olvasóink részesíthetnek bennünket úgy, hogy befizetett adójuk 1%-áról a mi javunkra rendelkeznek. Ehhez tudniuk kell, hogy csak az a nyilatkozat érvényes, amely levelezőlap méretű, és a következő módon van kitöltve:

Rendelkező nyilatkozat a befizetett adó egy százalékáról

A kedvezményezett adószáma: **19663155 1 43**

A kedvezményezett neve: (Ennek kitöltése nem kötelező.)

Anyanyelvpolók Szövetsége

Kérjük kedves Olvasóinkat, főleg a fiatalokat, tanulókat, hogy szüleiknek s már önálló keresettel rendelkező, adózásra kötelezett barátaiknak is hívják fel a figyelmét az Anyanyelvpolók Szövetségére; arra a szövetségre, amelynek a napjainkban számos ártó hatásnak kitett nemzeti nyelv védelme, ápolása, továbbá fejlődése útjának egyengetése a legfőbb célja.

Adózzanak nekünk, s mi őszinte hálával adózunk támogatóinknak!

TÁJÉKOZTATÁS

Ez évtől az Anyanyelvpolók Szövetségének évi tagdíja 700 Ft; diákoknak, nyugdíjasoknak 500 Ft. A tagdíj magában foglalja az Édes Anyanyelvünk előfizetését is. Az Édes Anyanyelvünk példányonkénti ára 90 Ft, évi előfizetési díja 450 Ft.

TARTALOM

Mizser Lajos: Bálinttól Valentínig	1
Grétsy László: Játék és szellem.	1
Kérés Olvasóinkhoz	2
Tájékoztató	2
Anyanyelvi modernizáció – társadalmi modernizáció.	
Balázs Géza beszélgetése Glatz Ferenc cel	3
Szentiványi Tibor: Nyelvtudomány, folklór vagy nyelvi játék?	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik.	5
Nemesi Attila László: Nyelvi kalandozások a <i>lyuk</i> -tól a <i>luk</i> -ig	6
Graf Rezső: <i>Idomtalan – ildomtalan</i>	7
Büky László: <i>Méretes</i>	7
Szántó Jenő: Még egyszer a helységnevek toldalékolásáról	8
Kovács József: Mi minden lehet <i>kemény</i> ?	8
Deme László: Mibe léptünk januárban?	9
Zimányi Árpád: Igeköto-használatunk újabb fejleményeiből	10
Minya Károly: Herkules, a szupersztár	10
Timár György: A „francia kapcsolat”	11
Holczer József: Máig hiányos szókészletem	11
Panek Zoltán: Közél/sem/múlt	11
Magyar tudósok – anyanyelvünkről	12
Pokorni Zoltán: Levél a közgyűléshez	13
D. L.: Útravaló az aranyjelvény-szerzőknek	14
G. R.: „A vetett mag bizonyosan teremni fog”	14
B. G.: Címzavak az új értelmező szótárhoz (8.)	15
A Tetten ért szavak hírei	15
Hírek	15
Maróti István: Anyanyelv és nemzet	16
B. G.: Anyanyelv – zsebben	16
B. G.: Tervezzünk vagy „előlássunk”?	17
Kósa Ferenc: Magyar Múlt	17
Pontozó	18
Keresztretjtvény	19
Dóra Zoltán: Agytükrözés, átvilágítás	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvpolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik

a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:

az Anyanyelvpolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:

Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza
Kemény Gábor
Maróti István

A szerkesztőség címe:

1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27.
Telefon: 352–8981

Postacím:

1364 Budapest, Pf. 122.
A lap a Világhálón is olvasható:
http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/edes_anyanyelvunk/

Terjeszti:

a Magyar Posta Rt. LHI,
a Bp.-i HIRKER Rt.,
az NH Rt., a Könyvtárellátó Kht.
és több más terjesztő.

Előfizethető

bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban,
valamint közvetlenül vagy
postautalványon a Magyar Posta Rt.
Levél- és Hírlapüzletági
Igazgatóságán (LHI), amelynek címe:
1846 Budapest, VIII., Csokonai u. 6.
(Kérésre az iroda postautalványt küld!)
Példányonkénti ár: 90 Ft.
Éves előfizetési díj: 450 Ft.
Az Anyanyelvpolók Szövetségének
tagjai a lapot a tagdíj fejében
illetménylapként kapják.
Belépési nyilatkozat és csekk kérhető:
Anyanyelvpolók Szövetsége,
1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.

Az Édes Anyanyelvünk
szerkesztőbizottsága:

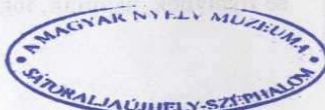
Balázs Géza
Bencédy József
Deme László
(a szerkesztőbizottság elnöke)
Fábián Pál
Grétsy László
Kemény Gábor
Maróti István

Lapunk kiadását a
**József Attila Kulturális és
Szociális Alapítvány,**
a **Nemzeti Kulturális Alap,**
az **Oktatási Minisztérium**
és a **Soros Alapítvány** segíti.

ISSN 0139-0457

Nyomdai munkák:

CERBERUS Kft.
1054 Budapest, Kálmán I. u. 23.
Telefon: 332–3511
Felelős vezető: Schmidt Gábor

Anyanyelvi modernizáció – társadalmi modernizáció

Beszélgetés Glatz Ferencel, az Akadémia elnökével

Kazinczy Ferenc születésének 240. évfordulóján, 1999. október 27-én mutatták be a Magyar Tudományos Akadémián a Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai kutatások programban A magyar nyelv az informatika korában című kötetet. A kötetben 20 szerző tanulmánya szerepel: közülük több a nyitóülésen, 1997. június 30-án elhangzott előadás nyomán született; élükön Glatz Ferenc tíz nyelvi tézisével. Ezt kiegészítették a program során készült újabb tanulmányok (különösen az Ahogyan a társadalomtudósok és informatikusok látják című fejezet). A megnyitót Glatz Ferenc tartotta, majd Ritoók Zsigmond ismertette a program további – még kéziratban lévő – eredményeit: a magyarítandó szakmai idegen szavak jegyzékét, illetve az informatikai nyelv angol–magyar szótárának megszületését. Ebből az alkalomból készített beszélgetést Glatz Ferenc történész, a Magyar Tudományos Akadémia elnökével a Duna Televízió Csillagjel című műsora.

– Széchenyi István a magyar nyelv ápolására alapította meg az Akadémiát. Mennyiben aktuálisak ma Széchenyi elképzelései?

– Ma a világban egy, a 175 évvel ezelőtti reformkorhoz hasonló folyamat megy végbe. Széchenyi István miért akart a magyar nyelv ápolására hivatott intézményt teremteni? Azért, mert megértette, hogy olyan átalakulás folyik a társadalomban, a földműves és az iparos ember mindennapi munkájában, az emberek érintkezéskultúrájában, amelyben alapkérdés az, hogy van-e olyan közvetítő jelrendszer, normatíva, amelynek alapján az emberek pontosan megértik, mit akar a másik. Az európai nemzeti nyelveknek a fellelője az ipari forradalom volt. Az első ipari forradalom a gép és a tömeges termelés kibontakozását hozta magával: megszülettek az első nagy gyárak, fábrikák, kohók, amelyekben egyre nagyobb mennyiségű ember dolgozott. Ezekben az üzemekben lehetetlen lett volna a munkaszervezet működtetése egységes, mindenki által érthető nyelv nélkül. Ez az a korszak, amelyben a közigazgatás kialakul. A XIX. század polgári társadalmát nem lehetett volna felépíteni a nemzeti nyelvek nélkül.

– És ma hasonló folyamatok részei vagyunk?

– Mi történik ma a világban? Ma ugyanolyan ipari-technikai forradalom indult meg, mint a XVIII. század végén, a XIX. század elején Európában. Most azonban már nem a gép, a meghajtó energia, a gőz, a villamos áram és az atom a központi kérdés, hanem az információáramlás. A chip

forradalma, a telefónia, általában a közlési rendszerek kultúrája, a televízió, a rádió, az ismeretek individuális megszerzésének a lehetősége egy egészen új érintkezéskultúrát alakít ki. Ebben az érintkezéskultúrában a pontos és pontosan megértett információknak sokkal nagyobb szerepük van, mint az elmúlt évszázadokban bármikor. Legyen szó magyarról, szlovákról, románról, hogy lépést tudjon tartani a világgal, hogy fejleszteni tudja életminőségét, ahhoz mindenképp az érintkezési rendszerét, a saját anyanyelvét kell modernizálnia.

– Ezt szolgálja a Magyar Tudományos Akadémia 1996-ban elindított nyelvi programja?

– A program az emberi és társadalmi modernizációt és versenyképességet szolgálja. Nem hiszek abban, hogy húsz-harminc év múlva az alföldi kisgyerekek valami lingua francán, mondjuk angolul fognak földrajzot, matematikát vagy kémiát tanulni, nem szólva a nemzeti irodalomról. Kilenc éve vagyok tagja az Európai Unió egyik nemzetközi bizottságának, biztos vagyok benne, hogy a lokális társadalmak lokális anyanyelveket fognak használni az érintkezésükben, a szerelmi, baráti érintkezésben éppen úgy, mint a hivatali, munkahelyi kapcsolattartásban. Ha mi ezt a lokális nyelvet, az anyanyelvet nem tanulmányozzuk megfelelő eszközökkel, nem kutatjuk annak változását, mozgását, ha nem foglalkozunk állást, hogy vajon szabad-e nyelvi folyamatokba belenyúlni, vagy nem szabad, ha nem tudjuk megfelelő szintre fejleszteni, akkor könnyen lehet, hogy húsz-harminc év múlva a magyar nyelvi kultúra szubkultúrává válik. Márpedig, hogyha nincs modern magyar nyelven megírt kémia-, fizikakönyvünk, ha nincs jó középiskolai oktatás, egyetemi pedagógusképzés, akkor az alföldi kisgyerek már hatéves korában hátrányba kerül. És nemcsak kulturális, de szociális hátrányba kerül a nagy nyelvi kultúrában, mondjuk, az Amerikában született kisgyerekek szemében. Ez a nyelvi program számomra nemcsak az anyanyelv fokozott kutatásának és modernizálásának a programja, nemcsak a nemzeti kultúra hagyományai megőrzésének programja, hanem egyben társadalmi modernizációs program is. Ma már min-

den falu, minden tanterem a világverseny része. Rendkívül fontos, hogy a gyerekek is versenyképesek legyenek.

– Milyennek látja a mindennapi nyelvhasználatot?

– Borzasztó élményeim vannak! Az iskolákban egyre kisebb szerepe van a feleltetésnek, a szóbeli előadókészségnek. Ha nem tanítjuk meg a gyerekeket beszélni, akkor a közös kulturális eszmecserére sem lesznek képesek. Pedig az ember mégiscsak közösségben élő lény! Ez különböztet meg bennünket az állati hordáktól. Nyáron két hétig kőművesekkel együtt dolgozva döbbszemtem rá, hogy nem értik egymást az emberek. Trágár „kötőszavakon” és bizonyos igekötőkön kívül nem értik pontosan, hogy mit akar mondani a másik. Sokszor azért veszekednek egymással, mert nem voltak a közös nyelv birtokában.

– Mit gondol, milyen lesz a következő évszázad nyelvi képe?

– Szeretném, ha unokáim egy olyan XXI. században élne, amelyben a kulturális diverzitás uralkodik. Ha ez a század nemcsak az angol, a francia, az arab, a kínai, az orosz, netalán a német világa lenne, hanem megmaradnának a kis nyelvi kultúrák is. Szlovák barátaink rájöttek valamire, amikor nyelvtörvénnyel kívánják védeni nyelvüket; bár nem tudom, hogy ki ellen teszik, s az eszköz sem jó. 1996-ban az én javaslatom nem nyelvtörvény, hanem nyelvi program volt. Ez nem egyszerűen nyelvművelés, nem csupán szolgáltatás, hogy például a helyettesítő szót -j-vel vagy -ly-nal kell-e írni. Ez a program a magyar nyelv és társadalom tanulmányozásának programja.

– Ha jól értem, itt a tanulmányozásnál többről van szó... Ez is a tudomány, a tudósok feladata?

– A XX. század végén a kutatóknak, különösen a kis kultúrákban élőknek, hármas feladatuk van. Az egyik, hogy ide kell hozni az adott tudományág legfontosabb tematikai és módszertani törekvéseit. Másrészt mindenképp találékonynak kell lenni, új dolgokat kitalálni, hiszen ezért jöttünk kutatóknak. De nem szabad elfeledkezni a harmadik funkcióról sem: nekünk kell a társadalom tudásszintjét, benne a nyelvi tudásszintjét is karbantartani. S ez az Akadémia feladata is! Ennek a hármas funkciónak a megbonlása beláthatatlan következményekkel járhat. Az Akadémia nyelvi programja nem más, mint azon utak keresése, amelyeken a magyar nyelvtudomány hozzájárulhat a magyar emberek érintkezéskultúrájának világszínvonalúvá tételéhez. Ennyi és nem több, de ha ebben sikerül előrelépünk, akkor valóban megértettük Széchenyi gondolatát.

Balázs Géza

Nyelvtudomány, folklór vagy nyelvi játék?

Írásunkban az olyan háromszavas „mondatok”-at vizsgáljuk, amelyekben a szavak nem a nyelvtan szabályai szerint kapcsolódnak egymáshoz, hanem egyszerűen egymás mellé íródnak, mégis egyértelműen összetartoznak. Nevezhetjük ezeket szerzetlen mondatoknak is, melyeknek csaknem mindegyike közismert és elterjedt. Az elemzés során tartalmi szempontokra nem vagyunk figyelemmel, jelen esetben a mondanivalót csak olyan mértékig tartjuk érdekesnek, hogy formai kérdések elemezhetők legyenek.

Mire vezethető vissza, hogy nagy gyakorisággal éppen három szó alkot egy egységes szerkezetet? Miért jegyezzük meg ezt a struktúrát könnyebben más felépítésű formáknál? E rövid fejtegetésben, most egy sor példa segítségével, bemutatjuk és körüljárjuk a jelenséget. A tényleges okok keresésére egy további írásban térünk majd vissza.

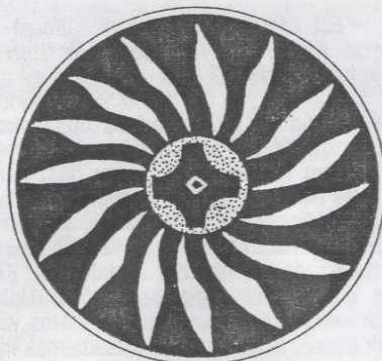
A személynevek összekapcsolása révén létrejött ilyen mondatok tipikusan ebbe a kategóriába tartoznak. Az összetartozó nevek szinte maguktól buknak elő emlékezetünkben, ha közülük csak egyet is említünk. E különleges hatás ezek esetében jól megfigyelhető. Néhány példa: *Gáspár – Menyhért – Boldizsár*; *Sándor – József – Benedek*; *Szerencs – Pongrácz – Bonifác*; *Gábor – Mihály – Rafael* (a három főangyal). Az effajta „mondatok”, hasonló módon, családnevekből is állhatnak: *Celsius – Fahrenheit – Réaumur*; *Déri – Bláthy – Zipernowsky*; *Buddha – Konfucius – Lao-ce* (Kína nagy hatású vallási, illetve filozófiai áramlatainak képviselői).

A legtöbb vallás vagy szervezet sokszor éppen három, összetartozó szóval határozza meg legfontosabb fogalmait, tételeit, célkitűzéseit, követendő irányait. *Atya – Fiú – Szentlélek* (a Szentháromság); *Tisztaság – Szegénység – Engedelmesség* (a Ferenc-rendiek hármasságának követelményrendszere); *Termékenység – Világ – Életerő* (a buddhizmus hármasság pillére); *Erény – Jóság – Humanitás* (Konfucius tanítása szerint ezekkel éljen összhangban az ember). A katolikus vallás morális tanítása is éppen ilyen szerkezetű: *Hit – Remény – Szeretet*.

Pártok, tömegszervezetek, mozgalmak különös előszeretettel használják vagy használták a háromrészes jelmondatokat. *Bort – Búzát – Békességet* (FKGP); ugyancsak e csoportosulás zászlaján találjuk a következő mondatot: *Isten – Haza – Család* (FKGP); *Hit – Tisztesség – Erő* (a KDNP szlogenje); *Szabadság – Igazságosság – Szolidaritás* (az MSZMP újabb jelmondata); *Tudjuk – Merjük – Tesszük* (SZDSZ); *Bölcsesség – Erő – Szépség* (a szabadkőművesek pilléreként elfogadott három alapfogalma); *Hinni – Engedelmeskedni – Harcolni* (Mussolinié, az olasz fasiszta párt jelszavai voltak). További, jórészt kifejezetten politikai jelmondatok: *Szabadság – Egyenlőség – Testvériség* (*Liberté – Égalité – Fraternité*, a francia forradalom jelszavai); *Nem! – Nem! – Soha!* (az irredenta mozgalom jelmondata); *Rend – Erő – Becsület* (a két háború közötti német náci párt, az NSDAP jelszavai); *Munka, család, haza* (a francia Pétain marsall egykori meghatározása

a legfontosabb értékekről); *Támogatás – Tűrés – Tiltás* (az elmúlt politikai rendszer három T-je, az Aczél-féle kultúrpolitika jellemzője); *Egység – Jog – Szabadság* (jelenkori német pénzszélfeliratán olvasható jelmondat).

Ismert vagy nagy emberek, történelmi személyiségek mondásai, intelmei, tanácsai között nem egy hasonló formai felépítésű: *Jöttem – láttam – győztem* (Veni – Vidi – Vici, Iulius Caesar mondotta); *Pénz, Pénz, Pénz* (Montecuccoli osztrák tábornagy ismert mondása); *Háború – Túlnépesedés – Kényelemszeretet* (a Nobel-díjas Gábor Dénes intelmei, a civilizációt fenyegető három veszélyről); *Keress! Kutass!*

Álmodozz! (Mark Twain); *Tanulni – dolgozni – tanítani* (egy középkori zsidó bölcs így határozta meg a szellemi tevékenység lényegét). Lenin sokat idézett mondását is eleget hallhattuk: *Tanulni, tanulni, tanulni!*

Társadalmi intézmények, szervezetek vagy egyesületek ismert jelmondatai: *Becsülettel – Bátorsággal – Buzgalommal* (a magyar tűzoltóság mottója). A csendőrség jelmondata, annak idején, ugyancsak ilyen felépítésű volt: *Hívem – Becsülettel – Vitéziül. Tájékoztatom – Múzeumok* (kulturális, társadalmi egyesület, illetve általuk elindított mozgalom meghatározása).

A népi szólások között is szép számmal találunk efféle mondatokat, amelyek esetleg egy hosszabb mondanivaló részét képezik, de mégis önállóan váltak ismertté, vagy így használjuk őket: *ásó – kapa – nagyharang*; *pénz – paripa – fegyver*; *mese – mese – mátká* (másutt: *meskete*); *digi – dagi – dagnat*; *hej regő rejtem*.

A sportban is megtalálhatók az ilyen felépítésű mondatok: *Citius, altius, fortius!* (gyorsabban, magasabban, erősebben; az olimpiák jelmondata), *Erkölc – Erő – Egyetértés* (az FTC jelmondata). A versenyszámok indítása is gyakran háromszavas mondatokkal történik: *Vigyázz! Kész! Rajt! Az arany – ezüst – bronz* hármas is összetartozik (ilyen érmeikkel, díjakkal ismerik el a sportversenyek első három helyezettjének teljesítményét). Ezek után azon sem csodálkozhatunk, ha versenyzőink biztatása is háromszavas mondatot alkot: *Huj, huj, hajrá!*

Könnyen felviillannak emlékeztünkben az irodalom, a zene és más művészeti ágak területéről származó háromszavas mondatok. Ezek előfordulhatnak a címekben, a szereplők megválasztásában, a szerkezeti felosztásban stb. *Hajnaltól, délben, este* (Dario Niccodemi darabjának címe); *Hitel – Világ – Stádium* (Széchenyi három legismertebb műve); *Athos – Porthos – Aramis* (Dumas: A három testőr); *Édi – Médi – Hédi* (Schubert: Három a kislány); *Olga – Mása – Irina* (Csehov: A három nővér); *Ödön – Richárd – Jenő* (Jókai: A kőszívű ember fiai).

Végül pedig e tömör, háromszavas mondatok játékosan ingerlőek is. Kisebbségi körben kedvelt szórakoztató játék. Vajon ki tud minél többet csokorba gyűjteni e furcsa nyelvi szerkezetből? Ki mondta vagy inkább használta először? *Mit? – Miért? – Hogyan?* (Arisztotelész hármasság gondolatrendszere). Másoknál a feladat: meg kell találni az összefüggést, a kapcsolódás okát a megadott három szó között. Az utóbbiakból is felsorolunk néhányat, megadva mindjárt a választ is: *Élek – Marcell – István*; *Frigyes – Ferenc – Márton* (a Benedek, illetve a Karinthy család három egymás után következő generációja: apa, fiú, unoka); *Béni – Noémi – Valér* (Ferenczy Károly gyermekei, szobrász, gobelintervező és festő).

Elgondolkozhatunk a háromszavas mondatok könnyű megjegyezhetőségén és ebből fakadó varázslatos hatásán. Ez a hatás kicsit a pszichológián vagy a szuggesztió alapelvén, de kétségtelen, hogy beválik, mert valóban könnyen megjegyezzük őket. Mindenesetre, ha azt akarjuk, hogy valami jól bevésődjön az emberek agyába, három szóból álló jelmondatokat válasszunk. És ha ezek után bűvészkedni támadna kedvünk, akkor a *Hókusz – Pókusz – Fidébusz* varázsszavakat használjuk.

A szerző sok száz ilyen triádöt szedett össze, de bizonyára sokkal több van ennél. Szívesen venné, az olvasói újabakkal örvendeztetné meg.

Szentiványi Tibor

(A kocsi ajtajai – Villanyfűtésű lakatos – Legyen-e asszisztens a partjelzőből? – Kétezer év folyamán...)

Miskolci vonatomhoz igyekezve évek óta hallgatom a Keleti pályaudvar hangosbemondójának ezt a két mondatát: „Felhívjuk kedves utasaink figyelmét, hogy a személykocsik *ajtajai* önműködően záródnak”; „Kérjük kedves utasainkat, hogy a személykocsik *ajtajait* csukják be, nyitott kocsiajtókkal a szerelvény nem indul.”

A két mondat közötti tartalmi ellentmondás csak látszólagos, mert az előbbi a modern, az utóbbi a hagyományos vasúti kocsiakra vonatkozik. De miért *ajtajai*? Ennek megszokásához kevés volt az a hat esztendő, amióta Miskolcra járok. Szerintem ugyanis a kocsinak nem *ajtajai*, hanem *ajtói* vannak.

Mivel azonban pusztán a nyelvérzékre hagyatkozva nem szabad nyelvhelyességi kérdésben állást foglalni (nyelvésznek legalábbis nem), mielőtt hozzáfogtam ennek a cikknek a megírásához, fellapoztam Elekfi László Magyar ragozási szótárát, támogat-e fenti véleményemben. Nos, a szótár szerint az *ajtó* főnév ragozási alapmintája a *hajó*, amiben ettől eltér, abban a *hintó* mintáját követi. Egyaránt helyes tehát az *ajtója* és az *ajtaja* (vö. *hintója* és *hintaja*), bár némi jelentéskülönbség alakult ki köztük: a szobának, lakásnak vagy járműnek *ajtaja*, a nyílászárókat árusító kereskedőnek inkább *ajtója* van. A több birtokra utaló, ún. birtoktöbbségtől *i-re* végződő alak azonban csak így szabályos: *ajtói* (mint *hajói*, *hintói*).

Valami igaza azért a pályaudvari közlemények fogalmazójának is van. Az egy birtokra utaló birtokos személyragos alak ugyanis jó néhány más főnév ragozásában is hatása alá vonta a több birtokra utaló alakot. (A nyelvészek ilyenkor *analógiáról*, *analógiás* vagy *analogikus hatás*-ról beszélnek.) Talán már senki sem mondja: *kocsii*, *zoknii*, hanem csak így: *kocsijai*, *zoknijai*. Úgy látszik, lassacskán az *ajtó* is belekerül ebbe a körbe. Egyelőre azonban még az *ajtói* a szabályos forma.

Furcsa véletlen, hogy épp ennek a cikknek az írása közben kaptam kézhez egy hivatalos szöveget, amelyben lakóházunk új kezelője az általam bérelt lakás *ajtói*-ról rendelkezik: „A bérlő köteles gondoskodni a lakás ... *ajtóinak* ... a karbantartásáról, felújításáról, pótlásáról, illetőleg cseréjéről.”

Legalább ebben az egyben nem lesz közöttünk vita!

Ha már a pályaudvari bemondónál tartunk, szokott ő ilyesmit is mondani:

„Villanyfűtésű lakatos menjen a negyedik (kilencedik stb.) vágányon álló szerelvényhez!”

Milyen is lehet egy *villanyfűtésű lakatos*? Ha tréfára venném a dolgot, valami ilyesmit válaszolnék: bizonyára nem fázik úgy, mint a fűtetlen vonatok utasai, s csak akkor áll le, amikor nincs benne áram.

Valójában azonban nagyon is fogas – és talán meg sem oldható – terminológiai kérdéssről van szó. Az illető nyilván olyan lakatos, aki villanyfűtésű berendezéseket javít. De hát így mégsem hívhatják, hiszen mire a neve (*villanyfűtésű berendezéseket javító lakatos*) elhangzik a hangosanbeszélőben, már el is ment a vonat, méghozzá fűtetlenül.

Néhány évvel ezelőtt a *magas nyomású kazánfűtő* okozott gondot a nyelvművelőknek. Ott még segíthetett a mozgósabály (*magasnyomásúkazán-fűtő*), esetleg a körülírás (*magas nyomású kazánok fűtője*). De mi legyen szegény *villanyfűtésű lakatos*-sal? Vegyük tudomásul, hogy vannak ilyen jelentéssűrítő kifejezések, és próbáljuk megszokni?

Jó lenne megtudni, mi a véleménye neki magának erről a különös foglalkozásnévről! Meglehet, az derülne ki, hogy egészen más gondjai vannak (például az, hogy sztrájkoljon-e, vagy sem).

Egy idő óta a Telesport (a Magyar Televízió sportműsora) labdarúgó-közvetítéseiben a fiatalabb riporterek a partjelzőt következetesen *asszisztens*-nek nevezik.

Az igazat megvallva, szerfölött bosszant a dolog, mert a sportújságírók korábban – mondhatni, a most véget érő század folyamán mindvégig – tudatosan törekedtek szaknyelvük magyarrá tételére. Most pedig egy olyan magyar szakszót kezdenek mellőzni, amelynek több mint fél évszázados hagyománya van. Ha kedvelném a publicisztikus heveskedést, ezt írnám: valósággal lerombolják elődeik művét. De nem kedvelem.

Ehelyett hadd hivatkozzam néhány sportnyelvtörténeti adatra, elsősorban Bánhidi Zoltán könyve (A magyar sportnyelv története és jelene) alapján!

Amikor a 20. század elején a labdarúgás kezdett meghonosodni Magyarországon, a futballbíró segítőit *taccsbíró*-nak hívták, de a Nemzeti Sport már 1903-ban *oldalbíró*-t, később *határbíró*-t vagy *térbíró*-t írt, vagyis folyamatosan kísérletezett a magyarítással. 1934-ben a lap szómagyarító pályázatán jutalmat kapott a *part* (a *taccs* helyett), s rövidesen lett *part-*

dobás, *partvonal* és 1943-tól *partjelző* is. Ettől kezdve egészen a közelmúltig ez volt a neve, mind a hivatalos, mind a magánhasználatú sportnyelvben.

Mi hát a forrása az újabban divatozó *asszisztens*-nek? Arra gyanakodtam, hogy az angol nyelv, pontosabban ennek kritikátlan utánzása. Először az új angol-magyar nagyszótárt néztem meg, de ott az *assistant*-nek nem találtam ilyen jelentését, se főnévként, se melléknévként. Lásuk hát a magyar-angolt!

Ebből kiderült, hogy a *partjelző* angolul *linesman*, azaz „vonal-ember”. De mellette ott volt az *assistant referee* (= segédbíró, bíróság) szókapcsolat is. Talán ennek mintájára keresztelte át néhány sportriporterünk a *partjelzőket asszisztens*-re.

Ezúttal tehát nem is „visszaidegenítés”-sel állunk szemben, mint a *tréner*, a *masször* vagy akár a *dzsúdó* esetében, hanem azzal, hogy egy többjelentésű idegen szót, amelynek korábban nem volt sportnyelvi értelme, megterheltek egy ilyen jelentéssel is.

Ha még meglenne az MTV Nyelvi Bizottsága (papíron megvan, de másfél éve nem működik), könnyebben szót érthetnék az érintettekkel. Így azonban csak az oldalonval mellől integrálhatók a zászlóm-mal, abban a reményben, hogy a játékvezető (a sportosok főnöke) előbb-utóbb lefújja a szabálytalanságot.

Tavaly késő ősszel Budapesten járt az RMDSZ küldöttsége, és felkereste a Külügyminisztériumot, hogy ott a romániai magyarokat érintő kérdésekről tárgyaljon.

A Külügyminisztérium politikai államtitkára (az MTV Híradójának nyilvánossága előtt) megnyugtatta a küldöttség tagjait, hogy az általuk felvetett probléma *kétezer év folyamán megoldódik*.

Jól láthattuk, hogy a tárgyalóasztal másik oldalán ülő erdélyi magyar politikusok egyike a fenti szavak hallatán aggódo pillantást vetett mellette levő társára.

Valóban nem mindegy, hogy valami *kétezer év folyamán* oldódik-e meg (csak ki kell várni), vagy már a 2000. (*kétezedik*) év folyamán, vagyis a jövő évben (illetőleg most már: az idén).

Bízunk benne, hogy az államtitkár jól gondolta, miközben rosszul mondta. Még mindig sokkal jobb, mint ha fordítva lenne!

Kemény Gábor

Nyelvi kalandozások a *lyuk*-tól a *luk*-ig

Gyermekkoromban sokszor hallottam – főleg anyai nagyanyám szájából – azt a szólásmondást, hogy *nincs az égen lyuk*. Alapja az a népi szemlélet, amely az eget egységes, áthatolhatatlan egésznek tekinti; jelentése pedig: nincs semmi baj, nem olyan nagy a kár, minden helyrehozható. Mifelénk, Abaújban hagyományosan *j* hangértéke van az utolsó szó kezdő más-salhangzójának, ezért aztán a *luk* és a *lik* alakváltozatok szokatlanok lennének a mi nyelvjavításunkban. Legalábbis így gondoltam – egészen a közelmúltig.

Történt ugyanis, hogy nemrég egy tősgyökeres falubeli gazda „portáján” édesanyámmal mély árkot pillantottunk meg. Azt gyanítottuk, hogy eltört a vízvezetékcső, vendéglátónk azonban sietett pontosítani: „Nem tört el, csak van rajta egy *luk*”. Ez a *luk* édesanyámnak is megütötte a fülét. Mindketten arra jutottunk: derék ismerősünk ezt a formát mostanában „tanulhatta”. De vajon honnan?

Nos, alighanem a médiából. Köszereplőink, megfigyelésem szerint különösen a népszerű játékos, szórakoztató műsorok vezetői, illetőleg azok, akik a közvetlenség, bizalmasság hangulatát igyekeznek megteremteni, fenntartani vagy fokozni, egy ideje mintha tudatosan törekednének a *lyuk* változatnak és származékainak kerülésére, előnyben részesítve a *luk* alakot és származékait (*lukas, kilukadt, lukaszt* stb.). Hogy pusztán divatjelenségről van-e szó, vagy folyamatban lévő nyelvi változásról, szociolingvisztikai vizsgálatok hiányában nehéz lenne megmondani. Mindenesetre úgy tűnik, a *luk* rejtett presztízsre tett szert, míg ezzel párhuzamosan a *lyuk* kezdi elveszíteni semleges stílusértékét, és egyes beszélők számára a kifinomulatlan-ság, netán a műveletlenség érzetét kelti.

A Nyelvművelő kézikönyv (1985., II. kötet, 73. oldal) akként foglal állást, hogy a *lyuk* az irodalmi nyelvnek és a választékos stílusnak a szava, a *luk* a bizalmas nyelvhasználatban és a népnyelvben él, a *lik* pedig jobbra csak nyelvjavításokban használatos, és hasonló stilisztikai értékűek a belőlük képzett szavak is. Az újabb Nyelvművelő kézikönyv (1996., 356. oldal) viszont már köznyelvi rangra emeli a *luk* ala-

kot és a *lyuk/luk* írásmódot vaglyagosnak ítéli. Egy pillantást vetve nyelvjavítási atlaszunk útba igazító, 939. térképlapjára, azt láthatjuk, hogy nagyjában-egészében a Duna képez határvonalat az elől képzett ajakrészes és a hátul képzett ajakkerekítéses magánhangzót tartalmazó változatok között, azaz míg a dunántúli nyelvjavításokban zömmel a *lik* járja, addig a Dunán innen inkább (*j*-vel vagy *ly*-vel ejtett) *lyuk*-at mondanak. Nem ilyen egységes a *luk* földrajzi eloszlása: ez a nyelvterület több pontján is felbukkan mint élő variáns (erre utalhat a Nyelvművelő kézikönyv és az értelmező kéziszótár *népnyelvi* minősítése), de van összefüggőbb előfordulása is, mégpedig az északnyugat-délkeleti sávban, szlovákiai kiterjedéssel Komárom-Esztergom megyétől Pest, Bács-Kiskun és Csongrád megyén át (vajdasági folytatással) egészen Békésig, mintegy átmeneti zónát alkotva a másik két régió között. Ha ehhez hozzászámítjuk, hogy az ily módon behatárolt országrész több nagyvárost, köztük Budapestet is magában foglal(hat)ja vagy érint(het)i, föltehető, hogy az említett médiajelenségnek esetleg nyelvjavítási gyökerei vannak. Mégsem pusztán ebben látom a *luk* mai kedveltségének magyarázatát.

A *lyuk* és a *luk* között csupán egyetlen hang (illetve betű) a különbség. Ehhez a csekélynek látszó fonetikai eltéréshez azonban tapadnak bizonyos képzetek. A Nyelvművelő kézikönyv is említi, hogy a *luk* főleg a társalgás bizalmas rétegeiben közelebb, vagyis az 1980-as évek elején jobbra még csak informális beszélgetésekben lehetett hallani. Az a benyomásom, hogy a képzés helyét tekintve a palatális (szájpadlásnál keletkező) *j* hangnál előrébb, az elülső fogmederben képződő *l*, amely a nyelv által oldalt támasztott rés hatására nyeri el hangzását, ebben az összefüggésben sokak számára alkalmasabbnak mutatkozik a kicsiség, kerekesség érzékeltetésére. A *lyuk* pedig – az értelmező szótár meghatározásában – „valamin átmenő kisebb (kerekded) nyílás v. folytonossági hiány” (ÉKsz. I. kötet, 874. oldal) Hozzá kell ehhez tenni, hogy van olyan szövegösszefüggés, amelyben a metaforikus *lyuk* kifejezetten durvának hat – legalábbis egy árnyalattal még durvábbnak, mint a másik

alak. Ráadásul valamilyen (véleményem szerint sajnálatos) oknál fogva a nemiség mint tematika és a vele való ironizálás burkolt vagy nyílt formája előtérbe került az élet egyes területein, így a szórakoztatóipar némely ágában. A *lyuk* viszont éppen ebben az értelemben illetlennek, megbélyegzettnek számít, ellenben a *luk* mint ha „kedélyesebbnek” hatna – már ha lehet egyáltalán ilyet mondani.

A nyelvművelő irodalom sokat vitatkozik azokról a változási folyamatokról, amelyek már korábban megindultak, szociokulturális okokból azonban csak az 1990-es években erősödtek fel, és végső soron a standard nyelvváltozat normájának bizonyos mértékű lazulását idézték elő. Úgy vélem, ezek közé tartozik a *luk* köznyelvi válása is. Mindez persze inkább csak azok számára tűnhet elfogadhatónak, akik nem anyanyelvjavításuk részeként sajátították el a *luk* alakváltozatot. Aki gyermekkorától, magától értetődő természetességgel használja mindenféle beszédhelyzetben, annak egészen más lehet a beállítódása vele kapcsolatban. Hogy a köztudat mégis jellemzően bizalmas stílusértéket rendel(t) hozzá, kiderül a következő, általam „neologizált” szavak furcsaságából: *lukfűrész, lukkártya, lukrendszer, lukreszelő, lukszalag* (vö. ÉKsz. i. h.). Aminthogy ezidáig nem *lukat*, hanem *lyukat* beszélünk valakinek a hasába, és a bolond szél is bolond *lyukból* fújt – kivéve talán egyes nyelvjavítási területeket.

Annak ellenére tehát, hogy a Nyelvművelő kézikönyv már köznyelvnek tekinti a *luk* szóalakot, az valamelyest tovább őrizi az informális nyelvhasználatból eredő bizalmas stílusértéket. A (köz)nyelvi attitűd azonban időről időre változik, alkalmazkodik a nyelv szokáshoz, így aztán nyelvművelő ajánlást pusztán erre alapozni aligha szerencsés. Attól, hogy az emberek a médiát vagy más mintákat követve *luk*-at kezdenek mondani *lyuk* helyett, még – megint csak kedvenc szólásomat idézve – „nincs az égen lyuk”. A szó se szebb nem lesz, se csúnyább – csak más. Am egy ideig bizonyosan idegen marad azok számára, akiknek beszédében a *lyuk* a spontán, elsődleges forma.

Nemesi Attila László

(folytatás az 1. oldalról)

Bálinttól Valentinig

Böjtmás (azaz február) havának 14. napja Szent Bálint napjaként szerepel a XV–XVI. századi kalendáriumban. A ma is hordott bálintkeresztet frászkeresztnek is hívják. A *frász* az epilepszia egyik elnevezése, tehát ez a kereszt eredetileg a nyavalyatörés elhárítására szolgált. Különösebb tisztelete hazánkban egyik Bálintnak sem volt, így a magyar népszokások alig-alig említik. A magyarországi régiségben – a második hónapot tekintve – sokkal nagyobb jelentősége volt Zsuzsanna, Üszögös Szent Péter és Jégtörő Mátyás napjának.

Bálint napja a farsang, a tavaszvárás idejére esik. Ezt a napot Franciaországban, Belgiumban, Angliában és Észak-Amerikában a szerelmesek napjaként ünneplik. Ennek az ünneplésnek vajmi kevés köze van Terni jámbor püspökéhez. Halála után jó ezer évvel kezdtek világi elemeket is belevinni kultuszába. Pl. Shakespeare Hamletje IV. felvonásának 5. színében mondja Ophelia: „Holnap Szent Bálint napja lesz, / Mindjárt reggel korán; / És ablakodnál párodul, / Ott leszek, én leány”. Angol-amerikai mintára nálunk is kezdtek – sokszor erőltetetten – meghonosítani. Így a patinás *Bálint* név lassacskán „visszavalentinósodik”. A legismertebb néviselő, Balassi Bálint csak a latin nyelvű leveleiben írta *Valentinus*-nak a keresztnevét.

Idomtalan – ildomtalan

A címbeli két hasonló hangzású szó olvastán talán már sejti a kedves olvasó, hogy valamiféle szótévesztésről szólnunk. Az ilyen típusú szótévesztésnek egykori gyakori esete, amikor hasonló hangzású szavakat cserélnek fel nyilvánosan elhangzó szövegben, akár előszóban, akár nyomtatásban. A másik eset az „értelmes” sajtóhiba, amikor a szöveget javító személy a helyes szóalakot „látja bele” a kinyomatott hibás alakba, s emiatt kijavíthatatlanul hagyja. Gyánítom, hogy az alább említendő hibának az oka ez utóbbi jelenség lehetett. Bármiféle ok is hozta létre ezt a hibát, amelyet egyik országos napilapunk szombati magazin-mellékletében olvashattunk, félrevezető, ezért zavaró, tehát kerülendő.

A múlt századi bálókra emlékező írásban találtuk a következő mondatot: „A legyező a báli nyelv szerves része volt, amit nem mondhatott el a szó, de talán még a tekintet sem, közölhette a mozdulat, s persze leplezhette a legyező azt a pillantást, arckifejezést, amely *idomtalan* lett volna, ha nem takarja – ahogyan a régiek nevezték – »a szemérem spanyol-fala«”. Mit is mond ez a mondat? Milyen pillantást és arckifejezést leplezhetett a legyező? Ami *idomtalan* lett volna? Vagyis feltűnően nagy méretű és otromba alakú? Bizonyára nem, hanem az *ildomtalant*, vagyis a *nem illendőt, az illetlent*. Értelemzavaró tehát, akár tévedés, akár sajtóhiba okozta a báli tudósítás-

ban előfordult szóhasználatot: összetéveszteni az *idomtalan*-t az *ildomtalan*-nal.

Ha már a bálokról, farsangról esett szó, talán nem lesz fölösleges feltenni a kérdést, vajon a mai fiatalok tudják-e: mi a *konfetti*, a *lampion*, a *szerpentin*? A biztonság kedvéért ideírom: *konfetti*: színes, apró, kerek papírdarabok tömege, amelyet a bálon, mulatságon tréfából a jelenlevőkre szórnak; *lampion*: világítóeszközök borítására díszül használt, színes papírgömb vagy papírhenger; *szerpentin*: bálterem díszítésére használt vagy a résztvevők közé dobált hosszú, keskeny papírszalag.

De talán érdemes folytatni a sort a következő fogalmak tisztázásával is: *farsang*: az évnek az az időszaka, amely vízkeresztől (január 6-tól) hamvazószerdáig (1999-ben február 17-ig) tart; *bál*: nagyobb szabású táncmulatság; *jelmzebál*: álarcot, álöltözetet kötelezően viselő meghívottak bálja; *estély*: ünnepélyes esti összejövétel, rendszerint vacsorával, táncal egybekötve; *táncestély*: ünnepélyes esti mulatság.

Mire e sorok megjelennek, már a nevezetes 2000. esztendőben járunk, amikor beköszönt a jubileumi báli szezon. Ügyeljünk hát, hogy az igényes kiállítású (és emiatt viszonylag költséges) meghívókra milyen szöveget nyomtatunk. Nehogy még becsússzon valami *i(l)domtalanság!*

Graf Rezső

MÉRETES

Ezt a szót hiába keressük A magyar nyelv értelmező szótárában, ám a tíz évvel későbbi szótár (a Magyar értelmező kéziszótár) már tartalmazza. E szótár ruhaipari kifejezésként tud róla: *méretes ruha*, illetőleg *méretes szalon, műhely*, de megemlíti a *méretes hal* kifejezést is a halászok, a horgászok nyelvhasználatából. A *méretes ruha* bizonyos méretre készített gyári termék, a *méretes hal* pedig a kifogásra alkalmas nagyságú, méretű zsákmány. Bizonyára többen emlékezünk még a *méretes szabóság* cégfeliratokra; ezek váltották fel a hajdani úri szabó megjelölést. Az úri szabó méretet vett megrendelőjéről, így annak testére tudta szabni és varrni a ruhát. A kisipar elsorvasztása után a szabók szövetkezeiteinek cégfelirata még hosszú évekig erre a tevékenységre utalt a *méret utáni szabóság*, illetve a magyarosabb *méretes szabóság* kiírással. A szabóipari szövetkezetek megritkulásával azután (1980 táján) a gyárakban készített ruhák mind *méretesek* lettek. Bizonyos (nemzetközi) szabványosítás is végbement, ma már szinte bármilyen testalkatú ember vásárolhat méreteihez való ruhaneműt; ugyan-
efféle folyamat ment végbe a cipőkészítésben is.

Újabban a *méretes* melléknév föltűnését tapasztalhatjuk, főleg a sajtó nyelvben. Egy gépkocsit ajánló leírásban olvashattuk: „Az első utasülés üléslapjának előrehajtatásával szabaddá válik egy *méretes*, de szögletes edény...” Egy december végi piaci riportban: „*Méretes* karácsonyfát kerestem elfogadható áron...” Egy tömegverekedésről elmélkedő írásban: „focimeccs ürügyén viszont a komoly szankció különösebb veszélye nélkül lehet a rendőrt szidni, köpködni, *méretes* beton-

darabokkal dobálni.” Végül egy sportpálya állapotáról szóló leírásban: „A két kapu mögötti rész pedig már-már rizsföldekre emlékeztet, amelyben *méretes* békák vertek tanyát.” – Hallható a társalgási nyelvben is: „Az étteremben *méretes* volt a rántott szelet.”

Milyen, illetőleg mekkora a *méretes* betondarab, a *méretes* béka, a *méretes* karácsonyfa és társaik? Bizonyára jókora betondarabról, *termetes* békáról, *szép, nagy* karácsonyfáról (amelyik befér a szobába) és *hatalmas* hússzeletről (amelyik lelóg a tányérról, mint Bécsben szokás) és hasonlókról van szó. Csakhogy az írók vagy beszélők igyekeznek egy bizonyos stílust követni. Megpróbálják a szokásos, gyakran előforduló szavakat ritkábbakkal, ezért (talán) stílusban erőteljesebbekkel helyettesíteni. Nyilván efféle jószándékból használtatik a *méretes*.

Pedig arra, hogy valaminek a nagysága, mérete mekkora, mekkorának tartható, számos rokon értelmű szó van. A rokon értelmű szavak használatától való tartózkodásnak egyéb oka is lehet. Talán a nyelv-szegényedés folyamatának egyik jelensége ez (is). A beszélő nem ismeri a rokon jelentésű szavakat, illetőleg azok kapcsolati rendszerét, ezért egy minden helyzetre alkalmas(nak vélt) szót használ, mondhatnók: *méretes* nyelvi köntöst szab gondolatainak ruhául, vagyis olyat, amely körülbelül minden alkalomra jó, ám valójában egyikre sem. S ebben megegyezik az ipar által gyártott *méretes* kacsatok ezreivel.

Míves árucikkre és gondolatra ritkább a vevő.

Büky László

Még egyszer a helységnevek toldalékolásáról

A múlt évi 4. számban két cikk is foglalkozott a helységnevekhez illesztendő ragokkal. Már ez is jelzi, hogy a kérdés napirenden van. Legyen szabad hát a tisztá(bba)n látás kedvéért egy s más tépelődésemet közreadnom. Úgy vélem, némileg kiegészítik, árnyalják a múltkor megjelente-
ket.

Egyetértek Kovács Józseffel abban, hogy „a magyar nem holt nyelv, tehát nem lehet mindent szabályok közé szorítani”. Hadd tegyem hozzá: még kvázi-szabályt is csak nagyon óvatosan sugallhatunk. Például azt is, amit Timár György cikkében olvashatunk, mármint hogy „hazánk az egyetlen ország, amelyen, nem pedig amelyben van az ember”. A jeles szerző azt feltételezi, „hogy az újabb kori nyelvérzék saját pátriáját (...) szigetnek fogja föl a népek tengerében”. Ebből arra következtet, hogy „ha Haitin vagyok, akkor azon a szigeten tartózkodom, ahol Haiti állam mellett a Dominikai Köztársaság is található, ha ellenben azt akarom mondani, hogy Haiti állam területén járok, akkor azt kell mondanom, hogy Haitiban”. Bizonyos ez általában?

Számtalan példa cáfolja ezt a sziget-feltételezést. Ott a szomszédságban van Kuba. Mondta-e valaha valaki, hogy Kubán? Akár a szigeten, akár az országban, aki ott van, az Kubában van. Azon a tájon van a Bermudák is, amely kivált a Brit Nemzetközösségből, s mint önálló állam sem Bermudákban vonzatot kíván. Továbbá: ki hallotta valaha is, hogy Ausztrálián, ha a szigetre utal? Soha senki. Csak az Ausztráliában alak él. Ugyanígy: Új-Zéland, Izland, Ciprus, Málta toldalékolása sem kétféle. Gondolkodjunk csak! Ha, mondjuk, Korzika különválna Franciaországtól, akkor

egyik napról a másikra betörne nyelvünkbe a Korzikában alak, amely addig nem létezett?

A szigetek különben is ellentmondanak a kettősségnek. Országnév a Fülöp-szigetek, a Zöldfoki-szigetek, a Salamon-szigetek, a Seychelle-szigetek stb. – mind földrajzi, mind országnévként *-en* raggal egészülnek ki. Ugyanígy van a *-föld* végződésű államokkal: Malájföld, Thaiföld, Sváföld és társaik kivétel nélkül *-ön*, nem pedig *-ben* ragot kapnak. Vagyis korántsem hazánk az egyetlen ország, amelyen, nem pedig *-ben* van az ember.

Ha mindenáron valaminő szabályt akarunk kimondani, annyit bizonyosnak tekinthetünk, hogy az *-ország* és az *-ia* végű országnevek vonzata *-ban*, *-ben*.

Az is vitatható, hogy a bizonytalanságot keltő kétféle ragozás csak a magyar – pontosabban: a történelmi magyarországi – helységnevek esetében áll fenn. Az tény, hogy a hajdani magyar területeken lévő városok nevei, amelyek *-on*, *-en*, *-ön* ragot hordoznak, legtöbbször idegen nevükön is ugyanezt teszik. Újvidéken = Novi Sadon, Szabadkán = Suboticán, Besztercebányán = Banska Bystricán stb. Távol áll tőlem, hogy szabálynak tekintsem, de némi szerepe lehet e jelenségben a nevek magánhangzós végződésének. Erre még távolban is találtam példát. Izraeli utamon turistacsoportunk ott élő magyarokkal is találkozott. Fölfigyeltem rá, hogy Netanja nevéhez kivétel nélkül *-n* ragot illesztettek (Netanján), és ingadozást tapasztaltam Haifa ragozásában, bár többnyire ehhez is *-n* (Haifán) ragot tettek. Ilyen előfordulhat más városnevekkel is.

Annyit végezetül: tudjuk ugyan, hogy a kivétel erősíti a szabályt. De ha túl sok a kivétel, akkor gyengíti – esetleg megsemmisíti – a (nem is létező, csak feltételezett) szabályt.

Szántó Jenő

E cikkének közlésével köszöntjük a jeles szerkesztőt, újságíró és nyelveművelőt 80. születésnapja alkalmából. A szerk.

Mi minden lehet kemény?

Bővelkedünk közhelyekben, töltelékiszavakban, semmitmondó klisékben már évtizedek óta. Tele vannak mondataink a kiirthatatlan tulajdonképpen-nel, az *aszongyá*-val, az *amúgy*-gyal. Egyik legfrissebb társuk a minden félmondatba beillesztett *végül is* és a *sikerült*. A *végül is* egy sportriportban két perc alatt tizennégyszer fordult elő...

A szókincs szegényedését jelzi, ha a gazdag magyar nyelvben meglévő sokszínű jelzők helyett egy-egy divatszót használ a beszélő. Manapság a *kemény* és a belőle képzett *keményen* szó tölti be ezt a szerepet. Ami *komoly*, *szigorú*, *elmélyült*, *következetes*, *durva* stb. lehetne, az mind-mind *kemény*. Néhány nap „termése”: „Elég *keményen* sorolod az eseteket” – mondta a riporter a Névjegy című műsorban (Kossuth rádió, 1999. április 18.). Egy nappal előtte a Fradi-UTE mérkőzésen: „*kemény* szöveg a pályán”, valamint egy kicsit később azt mondta a riporter, hogy „a játékos *keményen* megszédült”. (Ez milyen lehet?) A Falurádióban április 16-án: „a betakarítás a cseresznyetermesztés *kemény* oldala”. Az említett mérkőzés „*keményebb* viszonyokat jelenthet a koalícióban” (Duna TV, április 19-én reggel fél nyolc körül). A Kossuth rádió-

ban április 21-én reggel fél hat után: „a béremelés elmaradása *kemény* politikai kérdés”. Egy-két nap alatt véletlenszerűen ennyi példát lehetett összeszedni (nyilván több is volt). Korábbi is van: „*keményen* le kellett adni a heti penzumot, mert minden *keményen* élesben ment” (Kincsestár, 1998. július 27., MTV2). Van már *kemény* matematika, *kemény* üzlet, *kemény* feltétel hitellel kapcsolatban. Sőt, ha *keményen* beindul az olvadás (!), ismét árvízveszély lesz...

Ennyi egyforma színtelen jelző és határozó használatát tapasztalva szinte üdítően hatott a legújabb szó-láskeveredés az Eurosport riporterétől: „a versenyző úgy ismeri az utat, mint a *kisujját*” (április 11-én a kerékpárversenyről). Bizonyára a *kisujjában van valami* és az ismeri, mint a *tenyerét* szólásokat keverte össze a riporter. Ha követném a szavakkal, kifejezésekkel kapcsolatos divatot, így kellene befejeznem: *amúgy végül is, tulajdonképpen ennyit sikerült, ugye, felsorolnom. De inkább azt mondom, hogy ne hagyjuk szürkévé, egyhangúvá tenni nyelvünket a fent idézett szavak, szókapcsolatok alkalmazásával.*

Kovács József

Mibe léptünk januárban?

Lapunk előző (1999 decemberében megjelent) számában Kemény Gábor meggyőzően elmagyarázza: 2000. január 1-jén nem az új évezrednek első, hanem az eddiginek utolsó éve indul(t) el. Mondjuk, mondogatjuk ezt egy ideje. Magam az Édes anyanyelvünk című rádiósorozatban már 1996 karácsonya táján így szoltam az ezredfordulóról: „mindez nem 2000., hanem 2001. január 1-jéhez fűződik. Hiszen időszámításunk nem a nulladik évvel indul, hanem az elsővel, amely az első évszázadot és egyben az első évezredet indította”.

Ám a megszállott „visszaszámlálók” mégis kitartanak tévedésük mellett. Mint Kemény Gábor is idézi: újév napjára várják „a jövő évezred első magyar békijét”. S még egyes rádió-, tévé- és showműsorok is „az évezred utolsó adására”, illetőleg rendezvényére hívogatják közönségüket. – Nem véletlen hát, hogy sorra kapjuk a leveleket; egyesek kérdezik: igaz-e, mások mérgesen állítják: nem igaz, hogy az évek „mennyiségi felhalmozódásával” épp most érünk a „minőségi ugrás” pontjára.

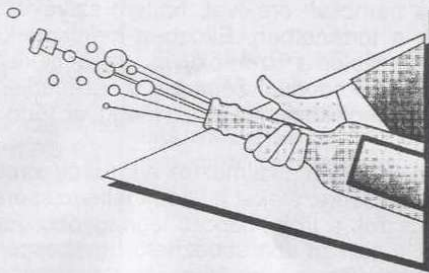
Debrecenből dr. F. Tóth Árpád – illetékes szakemberek határozott állásfoglalását hiányolva – maga fejt ki álláspontját; mint jelzi, „laikusként”. Elismeri: csábító az, hogy „Ezer esztendőn át a leírt szám 1-essel kezdődött, és most eljött az idő – elérjük a 2000-et –, hogy minden számjegy egyszerre változik meg”, s ebben „a legfeltűnőbb a kezdő számjegy változása... Tehát – vonja le a következtetést – 1999 szilveszter éjszakáján 1000-es változás lesz. A következő, a 2000. évet 2-es kezdőszámmal írjuk le.”

Ez azonban – szerinte is – „a II. évezred utolsó éve lesz, mivel az első kétezernek még a 2000-es szám is része. 2000 szilveszter éjszakáján valóban lezáródik a keresztyén világ második évezrede, azaz a XX. század, és kezdetét veszi a XXI. évszázad – ha századokban számolunk –, illetve a III. évezred – ha ezredekben számolunk.”

Érvelése egybevág a Kemény Gábor cikkében találhatóival: a tízes számrendszerben a 10-es szám, bár formájában minőségileg eltér az előzőektől, hiszen kétjegyű, még utolsó tagja az első tízes csoportnak, amiképp a 100-as – bár ez az első háromjegyű szám – befejező mennyiség a kéttagúak sorozatában.

A magunk igazát és az ellenérvelők tévedésének gyökerét érdemes értelmező szótárunkban keresni. Egy (újabb kiadásában két-) kötetes változatából kiderül: az *ezredforduló* = „az évezred utolsó éve (és a következő évezred eleje)”; a *századforduló* = „valamely évszázad utolsó és a következő évszázad első éve együttvéve”.

Vagyis: a *század-* és *ezredforduló* nem időpont, hanem időköz. Téves tehát az Új Idők Lexikonának az a meghatározása, amelyet egy másik – történetesen ugyancsak debreceni – levélírónk, Fodor Zoltán így idéz: „Évszázad, száz évnyi időköz. Az E.-ot általában a 100-as évek (pl. 1700, 1800) január 1-jétől a 99-es évek (pl. 1799, 1899) december 31-ig számolják”. – Nem: a XIX. század éppúgy 1801-gyel kezdődött, mint a III. évezred majd 2001-gyel. – S mint időközre is, csak 1948-ban mondhattuk: „Egy évszázad telt el a márciusi forradalom óta”; 1947-ben ez korai lett volna!

A kétféle nézet között („felfogás”-nak nem merem nevezni, mert ez nem „felfogás” dolga) a formális és a funkcionális szemlélet különbsége húzódik meg. Értelmező szótárunkban ilyet is találunk: *húszas évek* = a század 20 és 30 közötti éve; még egyértelműbben: *ötvenes évek* = „valamely századnak az ötvenedikétől a hatvanadikig terjedő éve”. Itt a formális szemlélet jogos: a húszas évek 20-szal, az ötvenesek 50-nel kezdődnek, azaz 2-es és 5-ös számjeggyel, s így 29-cel és 59-cel végük is van. De a század harmadik évtizede 21-gyel kezdődik, és 30 szilveszteréig tart. S persze az ötödik évtized hasonlóan. Amint a 20 forintost 20, az 50-est 50 egyforintosra kell felváltani; eggyel kevesebbet nem fogadunk el azzal, hogy az ötvenedik már a következő ötvenesnek az első forintja!

A formális szemlélet (a számszemlélet) szerint a minőségi nagy ugrás az egyjegyűekről a kétjegyűekre, azokról a háromjegyűekre, majd azokról a négyjegyűekre való átváltással kezdődik; a kisebb minőségváltás az 1-essel való kezdésről a 2-essel való-

ra, majd a 3-assal valóra indul; és így tovább. – A funkcionális szemlélet (a tényszemlélet) viszont azzal számol, hogy minden tízes csoportban tíz, minden száz-as csoportban száz, és minden ezres csoportban ezer tagnak kell lennie. S mivel az első tízes, száz-as, illetőleg ezres csoport az 1-essel kezdődik (mint csoportelsővel), maga a 10, a 100, az 1000 – s őket követve a 20, a 200, a 2000 – az előző csoportnak az utolsó tagja; akkor is, ha alakjuk gyökeresen különbözik az előző tagokétól.

A formális szemléletet napjainkban erősíti az az eljárás, hogy a matematikában, s főleg a számítástechnikában, értéket kapott a nulla. Mi még úgy tanultuk: a nullának alaki értéke nincs, csak helyi értéke van. Ám a számsorban, helyi értéke révén, ez a számjegy (amely „számjegy” ugyan, de nem mennyiség) alaki értéket nyert: az egyjegyűek sorozatának első tagja lett.

A formális szemléletből ez adódik:

0	10	20	90	100	1000	1990	2000
1	11	21	91	101	1001	1991	
:	:	:	:	:	:	:	:
8	18	28	98	108	1008	1998	
9	19	29	99	109	1009	1999	

A valóságot viszont ez a sorozat tükrözi:

1	11	21	91	101	1001	1991	2001
:	:	:	:	:	:	:	:
9	19	29	99	109	1009	1999	
10	20	30	100	110	1010	2000	

Nagy kérdés: jó-e az emberiségnek, ha évezredek, netalán évtíz- vagy -százévek alatt – mégpedig a valóság tükrözése alapján – kialakított látás- és gondolkodásmódját félresöpörve, a formalitások alapján spekulatív konstruált szemléletet kényszerítünk rá?! – Mélységesen egyetérték F. Tóth Árpádnak ezzel a – terminológiaiál jóval mélyebbre mutató – megállapításával (javasolva a finom megkülönböztetésnek s egyben az általa használt kétféle megnevezésnek a használatbavételét): „Akik idén szilveszterkor (értsd: 1999 végén) ünnepelnek, valójában majd az *ezres forduló*t ünnepelik; és akik a jövő év, 2000 szilveszterén, azok ünnepelik az *ezredforduló*t”. – Valóban: most, január elsején, csak a második évezred, egyszersmind a huszadik század utolsó évébe léptünk.

(Persze a kereskedelem, a vendéglátóipar és az idegenforgalom által felkorbácsolt fogyasztási hullám után van még egy évük a bocsánatkérésre; és – gyanakszom – a „póthullámot” előkészítő reklámozásra is.)

Igekötő-használatunk újabb fejleményeiből

Az igekötő nagyon mozgékony és termékeny eleme nyelvünknek: jelentésmódosító és -gazdagító szerepét újabbnál újabb példák sokasága bizonyítja. Folyamatosan keletkeznek olyan igekötős alakulatok, amelyek szokatlanságukkal hívják fel magukra a figyelmet. Az utóbbi időben terjed a *le* és a *be* igekötő sajátos, nemegyszer főleg használat, olykor más igekötők kárára, hagyományos formákat kiszorítva.

Azt hallom a közismert adóügyi szakembertől, hogy a jövedelmet szerző polgárok *leadóznak*, egy gazdasági vezető pedig nem a helyzet megoldásáról, a nehézségek leküzdéséről, hanem azokról *lemondzseléséről* beszél a rádióban. A közelmúlt árvizei kapcsán egyes szakemberek a folyók *letetőzéséről* nyilatkoztak. A rendőrségi szótívó szerint a nyomozók a tettest *lekövezték*, majd *lefogták*. Az utóbbi rendben is volna, ám rögvést kiderül: valójában nem szó szerinti *lefogásra*, hanem átvitt értelmű *elfogásra*, azaz letartóztatásra kell gondolnunk.

Az iméntiekben közös, hogy a *le* igekötő szaknyelvi jellegűvé alakítja az anélkül egyébként köznyelvű minősíthető szót. E zsargonizáló kifejezések mindenekelőtt hangulatukban különböznek sztenderd megfelelelőitől, érzékelhető jelentésváltozás csak némelyikükönél és másodlagosan figyelhető meg. Az igekötő használatához bizonyára hozzájárult a nyomatékosítás vagy a befejezettség jelzésének igénye, mégis: a polgárok inkább *adóznak*, az ügyeket *menedzselik* (vagy *kezelik*), a folyók *tetőznek*, és a tettest *köve*zik.

Hasonlóképpen főleg az igekötő a *leellenőriz*, a *leutánoz* és a *leszabályoz* esetében. Közülük az első nyelv-művelésünk már sokszor hibáztatta: alakatlanul indoklatlan az igekötős igét még egy igekötővel „megerősíteni”. A *leutánoz* főleg a gyermeknyelvben tűnik föl, a *leszabályoz* pedig a hivatalos stílusban (*rendeletileg leszabályoz*, helyesen: *rendeletben szabályoz*). További példák a hivatali nyelvből: a létszámot *lejelentik* (a *jelentik* vagy *bejelentik* helyett), az adatokat *leegyvezetik* (az *egyvezetik* helyett), az utazást *leszervezik* (a *megszervezik* helyett), az ügyet *letárgyalják* és *lerendezik* (a *megtárgyalják* és a *rendezik*, *elrendezik* helyett), az időpontot *lebeszél* (a *megbeszél* helyett), az ügyintézőt a sok munkával *leterhelik* (a *terhelik*, *megterhelik*, *túlterhelik* helyett). Látható, hogy a *le* több esetben a *meg* igekötő helyére furakszik.

A *le* kifejezhet értéksökkenést, károsodást, állapotbeli rosszabbodást, és ilyen értelemben is mind gyakrabban szorítja ki a hagyományos *meg* igekötőt: *megbetegedik* helyett valaki ma már *lebetegszik* (értelmező kéziszótárunk még bizalmas hangulatúnak minősíti, hogy más, népnyelvi jelentését most ne is említsük),

megbénul helyett *lebénul*. Figyelemre méltó, hogy már az orvosi nyelvben is elterjedt a *lebénul* forma, akár teljes, akár részleges egészségkárosodásról van szó. Az egykor még szlengesnek érzett *ledöbben*, *lederméd*, *leizzad* is megindult a köznyelvvé válás útján.

Érdekes jelenség a vonzatváltozás. Két olyan fejleményünk van, amelyben a korábbi határozós bővítményt, illetőleg vonzatot az új igekötő megjelenésével kötelező tárgyias vonzat váltja fel: *elnököl*, *elnököl az ülésen* → *leelnököl az ülést*; *reagál a történetekre* →

lereagálja a történeteket. Következő példánkkal már eljutunk a *be* igekötőhöz: a *váratlan dolog megkavart* (azaz megzavart) *engem* → a *váratlan dolog bekavart*. Itt vonzatvesztésről van szó, mivel a *megkavar valakit* fakultatív tárgyas helyett a *be* igekötő tárgyas nélkül áll.

Szaknyelvi jellege van a *megvizsgál* helyett alkalmazott *bevizsgál* igének: hatósági vizsgálat a forgalomba hozatal előtt, minőségellenőrzés, illetőleg valamilyen készüléken a hiba megkeresése. Néhány évvel ezelőtt a paprikahamisítási botrány idején sokszor hallhattuk, olvashattuk, hogy a háziasszonyok akár néhány dekagrammnyi örleményt is „*bevizsgáltathatnak*”. Nyilván nem véletlen, hogy a *bevizsgálás* után a terméket *bemínősítik*. Szintén zsargonszerű, hogy a mentőket, tűzoltókat *beria*dóztatják, és a rendőrség a tettest *beazonosítja*. A labdarúgó-mérkőzéseken a játékvezető már nemcsak *sípol* vagy *lefújja a lest*, hanem olykor befúj, illetőleg befújja a *lest*.

A *vállal* – *elvállal* – *felvállal* után megjelent a velük azonos jelentésű *bevállal*. Nemrég a rádió egyik vitaműsorában szakemberek a *gyermek* *bevállalásáról* beszélgettek – *gyermekvállalás* helyett. Ugyancsak főleg használatnak tűnik az *összehasonlít* helyett a *behasonlít* (a *két adatot behasonlítjuk*), és a *módosít* helyett a *bemódosít*.

Úgy látszik, a *módosít* ige nagyon igényli az igekötőt, mivel újabban létezik egy másik változat is, a *megmódosít*. Enyhén szólva is furcsa, hogy egy kommunikációs tankönyvsorozatban a *jó* *jól*, *megjól* helyett következetesen a *bejól* szerepel.

Az újabb fejlemények egy részének lehet létjogosultsága, ám nem véletlen, hogy bizonyos igekötők a korábbinál gyakrabban vállalnak szerepet. Ahogy léteznek divatszók, divatos kifejezések, közhelyek, elkapott frázisok, úgy vannak divatos igekötők is. A példa ragados, és az újdonság erejével ható fejlemények gyorsan elszaporodhatnak. Az idő majd eldönti, hogy maradandóak lesznek-e.

Zimányi Árpád

Herkules, a szupersztár

Talán sokan nem is hinnék, hogy a filmek szinkronfordítása milyen felelősségteljes feladat. Mennyire jól kell ismer-ni az adott idegen nyelvet és főleg anyanyelvünket. Külö-nösképpen igaz ez, ha gyermekeknek szóló rajzfilmről van szó, s ráadásul olyanról, amelyben az állandósult gramma-tikai egységek, tehát a szövegek és egyéb frazémák igen nagy szerepet kapnak.

Mindez elmondható a Herkules című amerikai rajzfilmről, amelynek sikeréhez nem kis mértékben járult hozzá a szel-lemes, leleményes fordítás. Ez a kítő rajzfilmszövegező, a „rímhányó” Romhányiéhoz hasonlítható.

A mitológiai történetet feldolgozó rajzfilm akár ezt a címet is kaphatta volna: Herkules, a szupersztár. Ugyanis az ókori történet nagyon is mai köntösben, musical formájában elevenedik meg olyannyira, hogy még a műszak is Flash-dance-táncot lejtene. A kisse félszeg, már-már együgyű ifjú Herkules nemcsak erejével, hanem szívével is győze-delmeskedik a történetben. Eközben megismerkedünk az istenek és a mitológia szereplőivel, mindenekelőtt Villám Vilivel, a vén villám dobáló Zeusszal, a szemfüles baráttal, Küklöpszszal, akiről közismert, hogy eggyel több füle van, mint szeme.

Különösen szívesen alkalmazták a fordítók a már említett állandósult szövegszerkezeteket a hősök jellemzésére. Így pél-dául Akhilleuszról, a trójai háború legnagyobb görög hőse-ről, aki csak a sarkán volt sebezhető, így beszél az egyik szereplő: *Akhilleusz is a sarkára állt, de sarokba szorítot-ták*. Prométheuszról, aki, mint tudjuk, megszerezte a tüzet az embereknek, s ezzel magára vonta Zeusz büntetését, ekképp hallunk a rajzfilmben: *kihúzta a gyufát Zeusznál*. A nagy ellenfél, Hádész, az alvilág istene pedig nem más, mint *gyászhuszár*, aki *halálra dolgozza magát*. A három párka, az emberi sors három istennője közül az egyik ezt a bókot kapja: *a séród párkát ritkítja*. (Már csak azért is, mert 5-6 szál ha volt neki.) Narcissus, az önmagába szerelmes szép ifjú – nemes egyszerűséggel, közhelyességgel – így jellemzik: *összejött saját magával*. S ha eddig nem tud-tuk volna, miért vesztettek a trójaiak, a rajzfilm-rockopera-ból ez is kiderül: azért, mert *rossz lóra tettek*.

Minya Károly

Elhangzott a Tettlen ért szavak című rádióműsorban. A szerk.

A „francia kapcsolat”

Engedtessek meg fölhívnom a szófejtéssel foglalkozók figyelmét két olyan szavunkra, melynek eredete a franciára vagy az ófranciára vezethető vissza.

Sólet

Egyikük az alcímben jelzett ételnév, melyről a TESz. annyit mond, hogy jiddis szó, mely *schalet*, *schalent*, *tchalent* alakban is létezik. Jelentése: „A zsidók pénteken elkészített és kályhában melegen tartott szombati étele.” A szó, olvassuk, „néhány más nyelvbe is átkerült; vö. pl. [...] fr. *schaleth*...” Ez azért mulatságos, mert az alapszó eleve a forrót jelentő ófrancia *chalent* volt, a szó elterjedésének menetiránya pedig a közölt feltételezés szerintivel éppen ellentétes. Nem ez az egyetlen olyan eset, amikor a franciához a saját szavuk érkezik vissza módosult alakban. Hogy e helyütt csak egyetlen példával szolgáljak: ilyen a *bougette* (ejtsd: buzsett) is, mely szó az úton lévő kis pénzes tarsolyát vagy ládikóját jelentette (szó szerint mozgócskát), míg nem az angoloknál *budget* (ejtsd: badzset) lett belőle, s ez aztán már ’költségvetés’ értelemben került vissza óházájába, [bűdzse] ejtéssel. (Innen *bűdzse* szavunk.)

Hasonlóképpen áll a helyzet a *sólet*-tel is. A jiddis nyelv ugyanis nemcsak a németre és a héberre épül: más nyelvekből is átvett ezt-azt; a *sólet*-et éppen a franciából. A főleg Erdélyben élő *csólent* alak föltételezhetően az oda menekült hugenották tudósításai alapján jöhetett létre. A *chaud* (ejtsd: só) ma is meleget jelent franciául.

Elgondolkodtató, hogy a *sólet*, mint étel, ismeretes ugyan a franciák körében, de már nem így hívják: körülbelül két évszázada *cassoulet* (ejtsd: kaszule) a neve, annak az agyagedénynek a provanszál neve után, amelyben készítik. A *cassoulet* ósházája Toulouse, s ez aligha vé-

letlen: a Hispániából a középkor végén elűdözött zsidók nagy tömegei ebben a városban telepedtek le. (A *cassoulet* egyébként annyiban különbözik a mifelénk ismert sólettől, hogy benne a fehér babhoz nem töltött libanyak, füstölt marhaszegy és barnára – belül zöldre – főtt tojás társul, hanem liba-, kacsa- és birkahús.) Az ételnek immár semminő vallási vonatkozása nincs, a mai franciák ősi provanszál eredetűnek vélik, amely föltételezésnek némileg ellentmond a mai név viszonylag kései föltűnése a francia nyelvterületen.

A *sólet*et ezen a néven még Izraelben sem ismeri más, csak az, aki Kelet-, illetve Közép-Európából települt oda.

Hűhó

Már volt alkalmam kifejteti ezeken a hasábokon, hogy *hő* és *gyia* löirányító szavaink is a franciából erednek, habár ott nem a megállásra, illetve indításra vonatkoznak, hanem a lónak jobbra („hue”), illetve balra („dia”) fordítására. Talán nem érdektelen hozzáfűznöm ehhez, hogy *hűhó* szavunk is a francia *huhau* átvétele, s franciás műveltségű nemes uraink révén körülbelül ugyanakkor, a 19. század első negyedében-harmadában került nyelvünkbe, mint a *bougre*, azaz *bugris*, mely utóbbi szó előtörténetéről már úgyszintén írtam itt korábban. Más kérdés, hogy nálunk a szó új jelentést vett föl: ’nagy kiáltozás, lármá, csinnadratta’, nyilván a kocsisok ordítozása alapján. De közrejátszottak az új jelentés kialakulásában a vadászok állatterelő rikkantásai is, melyekről Bérczy Károly, az Anyegin első hazai fordítója (egyben jeles sporthírlapíró és *mezőny* szavunk szülőatyja) írt Vadászműszótárában. (A TESz.-ben csupán erre találunk utalást; ez a körülmény a szó keletkezését magyar fejleménynek láttatja, holott esetében magyar fejleménynek csupán a jelentésmódosulást tekinthetjük.)

Timár György

Máig hiányos szókészletem

Készülő könyvem előszavát írva egyik versemre is hivatkoztam, amelyben így nevezem anyanyelvünket: „Kincses tarsolyunk, emberítő csodánk.” Azóta is gyakorta elgondolkozom: hogyan állok én ezzel a kincssel? Birtokában vagyok-e egészen? Aligha. Aztán fel-felvillannak emlékképek egy-egy – kicsit késeinek mondható – bővülésről, azaz szókincsgyarádáról. Ime:

Négyévesen szaladok anyámhoz, mert a rádió ezt mondta: „Kódusok énekelnek!” A kódus vagy kúdos bácsi naponkénti vendég volt: egy karéj kenyeret adtunk neki vagy pár fillért. Anyám nevetve javított ki: Nem kódusok azok, kislíam, hanem: *kórusok* = énekkarok!

Már tudtam írni-olvasni, amikor az általánosba beírtattam. Míg a tanító néni győtrődött a többiekkel, én úgyszólván végignéztam az olvasókönyvet. *Kíméld* a könyvet! – álltam meg. Volt már annyira fejlett a nyelvérzésem, hogy eltűnődtem: mért nem *mérd* ki? Azt teszi a boltos meg a hentes bácsi is, ha éppen így kéri, tegezve. Otthon világosítottak fel (az iskolában nem illett megkérdezni): *!-el* van az! *Kíméld*, vagyis: ’örizd, ne rongáld!’

Másodikban, szintén olvasókönyv. Megakadok egy szónál, a végén a p-t sajtóhíjának vélem, ki is javítom k-ra: *cölök*, amiből csakhamar egy már ismerős szó lesz (én is az vagyok otthon!): *kölök*! Miért *k*? Mert tegnap a tanító néni, amikor a *celluloid* szó felbukkant, azt mondta: ez hibás, „kelluloid”-nak ejtendő! Víziót szőtt az olvasmány, itt is szüleim tették helyre a dolgot az oszloppal. Zárójelben: csak ötvennégyet írtunk; hol volt még akkor a *Cölöpök* című könyv, no meg a szerzője?

És már az ezredforduló felé közeledünk. Anyanyelvi lapunk Pontozójában sehogy se bírom megoldani ezt: „takaros divatárslány”. A jelző és a jelzett szó valamelyike egy-két római számot jelölő betűvel legyen bővebb. Kínomban gyors levél egy bölcs közgazdásznak. Postafordultával válaszol: „nett *midinett*”. Ez utóbbit az idegen szavak szótárában valóban megtalálom. Hát igen. A jó öreg Miklós bácsi ekkor 80, én csak 52!

Van még idő új s újabb szavakra: kincsekben gyarapodnom!

Holczer József

Közel/sem/múlt

Már nem fizetnek, ha olykor közlök egy-egy írást, de szerencsére még nem nekem kell fizetnem, hogy az úri dilettáns ranggal lehetne dicsekednem. *Köztes vagyok*, akárcsak a kor, amelynek a maga szempontjából, meg lehet, igaza van, de nem ő szenved miatta. *Köztes vagy*, mondogatom magamban és magamnak, már afféle úri dilettáns. (A hangyák életét sem szabad lebecsülni: egymilliószor többen vannak, mint az emberiség, saját súlyuk húszszorosát tudják felemelni, katonáik viselkedéséből pedig az amerikai hadsereg védelmi stratégiai tanulságokat merített.)

Amolyan köztes állapotomban hetykén írtam volt: *Megúrn* csak azt *éredemes*, amiben a *fejed* a *tét*! Azaz a köztes állapotot megelőző időben. *Sapienti sat*. Fogja őket gyermekkori kettős átokszavam: *döng és düff*. Csak az vigasztal, hogy egy zsebe dolgozunk az adóhivatallal. És hogy olykor egyedül is sokan vagyunk. A baj csak az, hogy a jövőnk hűtlenkedik mindnyájunk nevében. Libákat legeltető gyermekkoromban – emlékszem – a tarló felé menet így a libák: „Ketten szedünk egy zsákba”, ám ahogy kiérték, éles gágogással kiáltották: „Ki-ki magának!” Ámbár üres zsákok tartani is tisztség. Így Belátnok Tivadar, a mintaállampolgár. Húsen hovatovább cél-földgömb lett maga az egész Föld! Örvendjünk, hogy megnyílnak a Bármí Áron Áruházak. Ki-be sietünk a négyszögletes világhuza-ton. A törpe többség néha maga a többség. A fináncotke nem favágító toke. Ezt Magóg jelentette ki; *magóg* és holnap is. Meg aztán még valami olyast is motyogott, hogy *canis merga ante portas*!

De se baj, a jobb kor ajtaján mindig ott a tábla: *Rögtön jövök*! Csak azt kellene elkerülni, némi vigasz gyanánt, hogy a kenyérszaporítás helyett ne essünk a szószaporítás iszonyatos bűnébe! Hiszen tudható: nem bolondok Ond és Botond. A sok szóból is értenek. Kutuzovnak lenne igaza, aki Napóleon iszonyú megleckéztetésekor okosan szólott: *Veszély esetén maradj veszteg!* Vagy IV. Henriknek? *Nem keresem, de nem kerülöm el a bajt*. Olykor pedig mintha csupán vadak volnánk, nem pedig elmék is. Miközben melleleg rútszibarita vázak tömegmérétekből gyilkolják gyönyörű magyar szavainkat – olykor tömeggyilkosság formájában –, mi pedig szinte közönnyel, mondhatnám történelmi közönnyel nézzük legbensőbb népirásunkat. Netán unjuk is már a kissé hosszan tartó Mohácsot? Pedig a folytonos villámárlat fényénél jól látható a figyelmeztető fényreklám: AZ EB OLYKOR MEGEMELI A KAMATLÁBÁT! Különbözik mindössze csak ennyi történik: hull egy fáradt madárpihe, majd az anyaföldön csendben megpihen.

Panek Zoltán

Játék és szellem

Azután a szellem valahogy kiszabadult a palackból – hogy így történt, abban talán nekem is van némi részem –, s a nyelvi játékok mindinkább divatba jöttek. Mostanára azonban visszajukra fordultak a dolgok. Az, hogy az újabb anyanyelvi tankönyvekben már sok színes és játékos nyelvi gyakorlat, sőt a szó szoros értelmében vett nyelvi játék is van, nem baj; ennek csak örülni lehet. De annak már nem, hogy a reklámszakemberek újabban túlságosan is rákaptak a játékos, főleg szójátékos hirdetések, reklámjelmondatok gyártására; nagyobb mértékben rákaptak, mint amennyit leleményességben, ötletességben teljesíteni képesek.

Figyeljék csak meg, kedves olvasóim: lassan már nincs is hirdetés, reklámjelmondat szójáték, azaz hogy a reklámkészítő által szójátéknak szánt erőltetett, izzadásgárgú kínrím, mesterkélt, kimódolt szellemeskedés nélkül. Példákat nem szívesen idézek; nem azért, mint ha nem volnának bőségesen, hanem mert nem akarom megbántani azokat a reklámkészítőket, akik nem érzik a különbséget szójáték és szójáték között, s úgy vélik, hogy még a szellemtelen, rossz szójáték is többet ér a közérthetően, igényesen megfogalmazott, de szójátéktól mentes reklámnál. Nagyon is tévednek!

Persze, a valóban szellemes reklám nagy érték. Ha az egyik autógyár azzal a jelmondatlal ajánlja az általa gyártott gépkocsit remélt vásárlója figyelmébe, hogy „jól jár vele”, akkor ez a formula a többértelműsége folytán hatásosabb, mint ha így mondaná: „ezt érdemes megvásárolnia”. Ha egy gyomorsavcsökkentő ajánlásában azt olvassuk vagy halljuk, hogy a szer „saván fogja” a gyomorsavtúltengésben szenvedőt, akkor ez a *szaván fogja* szólásunkból alakított formula mindenképpen többet ér ennél: „csökkenti a gyomorsavát”. Ezekkel s az ezekhez hasonlókkal nincs is semmi gondom, inkább örülök nekik. De abban, hogy a Budapest névére alkotott „Fut a Pest” mintájára – amely még szójátéknak tekinthető – felbukkantak „Fut a Kecskemét” és egyéb, immár csak majmoló formulák, vagy hogy több élelmiszerbolt *Élelmixerbolt*-tá festette át cégtábláját, már fel sem lehet fedezni a szellemességnek még a szikráját sem.

Vagyis, tisztelt reklámkészítők, PR-szakemberek, eszem ágában sincs önöket lebeszélni arról, hogy figyelemfelkeltőnek, szemcsapdásnak szánt reklámjelmondataikat – divatos szóval: szlogenjeiket – szójátékossá faragják. De ne tekintsék ezt a szójátékosságot kötelezőnek, kényszerítő erejűnek! Csak akkor éljenek ilyen eszközökkel, ha a produktumból nem hiányzik a szellem, az attikai só. Mert annak én továbbra is örülök, hogy az a bizonyos szellem, amelyre cikkem korábbi részében utaltam, kiszabadult a palackból. De annak már nem, hogy sokan akkor és ott is rá hivatkoznak egy-egy, szerintük a reklámnak használó nyelvi ficam kiagyálásakor, amikor és ahol annak a szellemnek már a nyomai sem fedezhetők fel.

Grétsy László

MAGYAR TUDÓSOK –

A Magyar Professzorok Világtanácsa 1999. november 5–6-án hat országból érkezett több mint száz tudós részvételével kétnapos tudományos tanácskozást rendezett *Tudomány és anyanyelv* címmel, hogy kijelölje azokat a legfontosabb feladatokat, amelyek anyanyelvünk védelmében és korszerű fejlesztése tekintetében előttünk állnak. Az alábbiakban közöljük a résztvevők által megfogalmazott és a legfontosabb közintézményekhez is eljuttatott ajánlásokat.

1. A tudományos, illetve a szakmai nyelvhasználatban gyakran van szükség idegen szavakra, kifejezésekre; vagy azért, mert egyelőre még nincs helyettük megfelelő magyar szó, vagy mert az idegen szavak használata bizonyos szakmai, tudományos körökben nem nehezíti, hanem éppen ellenkezőleg, könnyíti a megértést. De a tudományban (közigazgatásban, szakmákban, művészetekben, a tudományos folyóiratokban stb.) továbbra is meg kell őrizni a nemzeti nyelv szerepét, a társadalom minden rétegével ugyanis csak anyanyelvén tarthatjuk fenn az élő kapcsolatot, és csak az anyanyelven történő gondolkodás és a különféle élethelyzeteknek anyanyelven való megélése vezethet el jelentős új tudományos (művészeti stb.) eredményekhez. Ami pedig a tudományos nyelvhasználatban – legalábbis ideig-óráig – helyes lehet, az elfogadhatatlan például egy ismeretterjesztő előadásban vagy egy hírlapban, mert ott nem segíti, hanem gátolja a szöveg megértését. Éppen ezért – a civil társadalom érdekében – arra kell törekedni, hogy tudósaink, szakembereink ilyenkor a nem általánosan ismert idegen szavakat és kifejezéseket kerüljék. Vagy már meglevő magyar szavakat használjanak helyettük, vagy a múlt századi nyelvújítók módjára – akár maguk, akár munkaközösségeikbe tömörülve – alkossanak olyan szavakat, amelyeket a legalább közepes műveltségű, de a szóban forgó tudomány, szakterület rejtelseiben járatlan magyar ember is megért, és ezeket küldjék meg a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának. Ez az ajánlásunk vonatkozik a hírközegek (rádió, televízió, lapok) munkatársaira, gyakori szereplőire, s hogy teljesüljön, abban nagy szerep hárul az említett tömegtájékoztató eszközök vezetőire, irányítóira is.

2. A civil társadalomnak jogos panasza, hogy a reklámokat, feliratokat, hirdetéseket szinte elárasztják az idegen, újabban leginkább angol szavak, akár van szükség rájuk, akár nincs. Mivel számos más országra is jellemző, nem csoda, hogy jó néhány országban nyelvtörvénnyel próbálnak védekezni ellene, ám szinte mindenütt sikertelenül, s ráadásul áldatlan vitákat keltve, ellentéteket szítva. Ez szerintünk nem kiút, hanem zsákutca. Ezért azt ajánljuk, hogy az illetékes intézmények – például a Gazdasági Minisztérium, de feltehetőleg a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma s talán a Miniszterelnöki Hivatal is – a maguk hatáskörén belül követeljék meg a reklámokban, feliratokon, hirdetéseken stb. a magyar nyelv használatát is! Ehhez nincs szükség nyelvtörvényre, mert nem kirekesztő, nem tiltó, hanem hozzátevő, többlettadó jellegű kíváncsalom. Általa senki sem követeli valamilyen angol vagy egyéb nyelvű jelmondat, cégtáblafelirat levételét, csupán annyit ír elő, hogy kerüljön oda az idegen szöveg mellé egy vele azonos méretű magyar változat is, hogy az idegen nyelveket nem ismerő, jelenleg – a nemzetiségieket nem számítva – az ország népességének 88%-át kitevő lakosság személyiségi jogai ne sérüljenek. Ez a követelmény, amely valójában a kereskedelmi és reklámszférán belüli két- vagy többnyelvűségre ösztönöz, mindenképpen előre mutat, s meggyőződésünk szerint nemcsak itthon kelt majd osztatlan elismerést, hanem a hasonló problémával viaskodó más országokban is.

3. Ugyancsak a civil társadalom érdekében emeljük fel szavunkat egyrészt az ellen a helyesírásihiba-áradat ellen, amely különféle okok következtében ugyan (a rohanó munkatempó, a szá-

ANYANYELVÜNKRŐL

mítógépes szedés elterjedése, a sajtószakma felhígulása, a gyakori olvasás ellen ható tendenciák stb. nyomán), de elárasztotta a sajtót, másrészt a durva és a trágár hangnak a nyelvhasználat olyan szférájában való felbukkanása vagy mértéktelen elharapódzása ellen, ahová csak nagyon indokolt esetben (országos rádió- vagy tévécsatorna, országos lap) vagy egyáltalán nem való (Parlament). Az ankét résztvevői arra kérik a szóban forgó fontos intézmények irányítóit, hogy keressék és találják is meg e más-más természetű, de egyaránt káros jelenségek visszaszorításának módjait. Például a televíziós csatornák vezetői – a kereskedelmi csatornák irányítóit is beleértve – hassanak oda, hogy az általuk megrendelt szinkronszövegekben ne uralkodjék el mindjobban a trágárság, amely már most is viszolygásra készíti a jobb érzésű nézőket. Ne fogadjanak el, ne vegyenek át olyan szövegeket, amelyek a legalantasabb ízlésvilágot képviselik és terjesztik.

4. A jövő nemzedék tagjainak – köztük a jövő tudósainak – felnevelése szempontjából egyáltalán nem közömbös, hogy milyen kiterjedésű, mélységű, s milyen hatókörű az anyanyelvi oktatás. A Tudomány és anyanyelv című tanácskozási résztvevői elengedhetetlennek tartják a következőket:

A) Határainkon belül szűnjön meg az a gyakorlat, hogy a tanárok az egyre növekvő ismeretanyag szorításában az anyanyelvi ismeretek elsajátíttatására szánt órák jelentős részében is irodalmat tanítanak. Kíváncsinos tehát az optimális anyanyelvi óraszám megállapítása szakemberek bevonásával, valamint az anyanyelvi oktatás követelményeinek megfogalmazása. Ilyen cél lehetne a teljes körű anyanyelvi kommunikáció kialakítása (ez magába foglalná a nyelvi műveltség és gyakorlat egységének megteremtését, az anyanyelvi identitástudat erősítését, illetve az általános elterjedt műveltségűek megtanítását).

B) A határokon kívül pedig működjenek magyar iskolák, kellő számú, jól képzett magyar oktatóval, jogos igény esetén főiskola és egyetem is. Az oktatás célja, hogy a számára otthonos anyanyelvi változatból és a nyelvi környezet sajátosságából kiindulva a tanuló jusson el a teljes körű nyelvtudáshoz, legyen képes a belső nyelvváltozatok célszerű használatára. Az oktatást sújtó nyelvi korlátozásokat meg kell szüntetni: az anyanyelv tanulásának és az anyanyelven való tanulásnak a joga emberi alapjog legyen. (A magyar nyelv tanulását ne lehessen a tanulók létszámától függővé tenni.) A pedagógusképzésben érvényesíteni kell azt az elvet, hogy a tanár szaktárgyát tudja magyarul tanítani, hogy legyen kellő anyanyelvi és szaknyelvi műveltsége. A nemrég megalakult Magyar Professzorok Világtanácsának egyik igen fontos feladata lehetne, hogy segítsen a határokon túli magyar egyetemeken és főiskolák létrehozásában. A támogatás elsősorban szakmai és erkölcsi legyen. Ugyancsak fontos feladata a népfőiskolai mozgalom megerősítése, a távoktatás segítése.

5. A nyelvtanításban arra kell törekedni, hogy speciális programokkal oktassunk, és olyan pedagógusokkal, akik a feladatra felkészültek, tehát kellő kontrasztív nyelvészeti ismeretekkel rendelkeznek. Feltétlenül szükségesnek látjuk, hogy az Oktatási Minisztérium írjon ki nyilvános pályázatokat korszerű magyar-angol, magyar-német, magyar-ukrán, magyar-román stb. szótárak, nyelvkönyvek, összevető nyelvtanok írására. A határon kívül publikált tankönyvek előállításába erőteljesebben be kellene vonni az anyaország szakembereit.

6. Egyéb javaslatok:

Mind a határokon inneni, mind az azokon túli anyanyelvi oktatást segítenék az oktatási szintekhez alkalmazkodó egy nyelvű szótárak (értelmező szótár, szinonimaszótár, frazeológiai szótár). Öröndetes lenne, ha e kiadványok terjesztését nem a piaci haszonyszerzés elve irányítaná.

Hasznos lenne ezenkívül magyar anyanyelvi képzés bevezetése a szakegyetemeken (határokon belül és kívül). További javaslat még a tudományos alapokra szánt pénzek közelítése az EUnormákhoz, a nyelvi kutatások kiemelt támogatása.

Levél a közgyűléshez

Az Anyanyelvápolók Szövetségének 1999. december 11-i tisztújító közgyűlését, amelyről *Hírek* rovatunkban is szólunk, több jeles tudós és közéleti személyiség tisztelte meg jelenlétével, jó néhányan pedig – akadályoztatva lévén a személyes megjelenésben – levélben köszöntötték a közgyűlést. Ezek közül **Pokorni Zoltán** oktatási miniszter levelét lapunkban is közzétesszük.

A szerk.

Tisztelt Elnök Úr! Tisztelt Főtitkár Úr!

Köszönöm megtisztelő meghívásukat közgyűlésükre. Sajnos, egyéb kötelezettségeim miatt nem tudok eleget tenni a szíves invitálásnak, ezért engedjék meg, hogy levélben forduljak a Közgyűléshez.

Mindenekelőtt szeretném kifejezni elismerésemet és köszönetemet a Szövetség munkájáért. Nemcsak tanárként, politikusként, akinek a legfőbb eszköze az anyanyelve, hanem olyan emberként, szülőként is, aki fontosnak tartja, hogy továbbadjuk a fiatal generációknak a nyelv kifejezőerejének, pontosságának szépségének élményét és a helyes használat igényét.

Mivé lenne azonban nyelvünk, ha óvása, ápolása pusztán az egyes emberek gondja, sőt magánügye volna? A nyelv mint a közösségi lét feltétele és eredménye közös felelősségünk, közös gondunk is egyben. Ezért elengedhetetlennek tartom, hogy mind több tudományos, pedagógiai és civil szervezet, csoport tekintse sajátjának az anyanyelv védelmét. Szükségünk van arra, hogy a hozzáértők folyamatosan figyelemmel kísérjék a nyelv fejlődését, felmérjék annak eredményeit és buktatóit, és iránymutatásaikkal segítsék a nyelv helyes használatát. Ezért tartom fontosnak a Szövetség létét, munkáját.

Magyarországunkban a környező nemzetek elsősorban aszerint fogják bennünket megítélni, mennyire vagyunk képesek megőrizni nyelvünk gazdagságát, tisztaságát, épségét. Megállunk-e az idegen szavak sokszor szükségtelen mankói nélkül, megmarad-e fülünkben a magyar mondatok dallama más nyelvek zenéje hallatán, megőrizzük-e nyelvünk szabályait, ha idegen gondolatokat ültetünk át magyarra?

Nyelvünk azonban nem pusztán arra szolgál, hogy nemzetünket megtartsa Európa népei között, hanem hogy egyenjogúak lehessünk a kontinens szövetségében. Csak az a nemzet léphet be kellő önbizalommal az európai közösségekbe, csak az lesz megbecsült tagja, amelynek polgárai az idegen nyelv tudása mellett megbecsülik, magas szinten művelik anyanyelvüket is.

Az anyanyelv nemcsak a nemzetek, hanem az egyes emberek boldogulásának is feltétele. Akkor mondhatjuk el, hogy valamennyiünknek egyformán esélyünk van sikeres és teljes életre, ha egyformán megkapjuk az eszközöket hozzá. Ezek között első a nyelv magas szintű birtoklásának lehetősége. Ebben kitüntetett szerepe van az oktatásnak. Mint e terület irányítója, szövetségest találva Önökben, kérem, továbbra is segítsék munkájukkal az anyanyelvoktatás ügyét.

Kívánok Önöknek eredményes tanácskozást és további sikeres munkát.

Budapest, 1999. december 9.

Pokorni Zoltán

ANYANYELVI VERSENYEK

Útravaló az aranyjelvény-szerzőknek

Decemberi számunkban (a 14. lapon) Wacha Imre tudósítást adott arról, hogy az általános iskolások két legfelső évfolyama számára megszületett a Kazinczy-verseny országos (pontosabban: két „félországos”) döntője, melyen a területi versenyeken Kazinczy-jelvényt szerzettek 16–16 legjobbjára e jelvény arany fokozatát nyerhette el.

A kísérletnek szánt rendezvény sikerét látva, az alapítványi kuratórium – a versenymozgalmat hathatósan támogató Oktatási Minisztérium biztatására – az 1999/2000-es tanévre is meghirdette ezt a záró szakaszt.

Útravalóul felidézzük az első két megnyitón elhangzott ünnepi beszédeknek néhány gondolatát.

Láyer Józsefnek a Hajdú-Bihar megyei önkormányzati testület elnökének Debrecenben elhangzott üdvözléséből ezeket a részeket:

„A Kazinczy-verseny célja, hogy az anyanyelvi műveltséget gyarapítsa, az élőbeszéd-kultúrát javítsa, a tanulók stílusérzékét fejlessze. Nem szükséges bizonygatni az érthető, tiszta beszéd, a szövegértés, a szövegértés, a hangvétele, a hangsúlyozás, a daltamformálás fontosságát anyanyelvünk ápolása, szépségének megőrzése érdekében. Elég csak a világhírű zeneszerző és zenepedagógus, Kodály Zoltán szavait idézni, aki kiváló nyelvművelőként szinte egyformán osztotta meg erejét, idejét a zene és az anyanyelv, a zene nyelve és a nyelv zenéje között: »Semmi sem jellemző annyira egy nyelvre, mint sajátos hangzása. Olyan ez, mint a virág illata, az opál tüze. Megismerni róla a nyelvet messziről.« – Kíváncsi vagyok, hogy milyen sikerélményeket e versenyen, s a nyelv igazi ismeretének birtokában tudjátok tolmácsolni a kiválasztott szöveg szerzőjének gondolatait, mondanivalóját.»

Szemkeő Juditnak, az Oktatási Minisztérium közigazgatási államtitkárának Balatonbogláron elmondott ünnepi beszédéből ezeket a gondolatokat érzem kiemelendőnek:

„Nagyszerű dolog, hogy napjainkban vannak, akik számára még ma is fontos az anyanyelv ápolása; fontos a közös kultúra megőrzése és továbbfejlesztése. Eötvös József szerint egy közös-

séghez, egy néphez tartoznak, akik egy nyelvet beszélnek, akiknek közös a múltjuk, azaz közösek a gyökereik, közös erkölcsi hitvallásuk van. Bármelyik elem hiányzik a felsoroltak közül, gyöngül az összetartozás érzése. Nagyon fontos ezért, hogy anyanyelvünk ne sorvadjon el, hanem a gondos ápolás hatására tovább fejlődjön. Mindannyian tudjuk: minden növény elpusztul, ha nem ápolják, nem gondozzák, ha nem kap vizet, ha a gyökerei meglazulnak, esetleg kihúzzuk a növényt, és elveszíti a gyökereit. Ugyanez történik a nyelvvel is, ha nem ápolják, nem gondozzák, meggyöngítik a gyökereit. Ezért nagyon fontos azt is tudniuk a nyelvművelőknek, hogy a nyelv egyúttal gyökereket jelent. Nem lehet a nyelvet, a közös múltudatát meggyöngíteni, mert ezzel az összetartozás érzése is elmúlik. Élő nyelv csak közösségekben létezhet. Éppen ezért nemcsak a verseny, a nyelv ápolása fontos ilyenkor, hanem az a közösség, amely formálódik minden egyes versenyen. Úgy érzem a visszajelzésekben, hogy ez a közösségformáló erő ezen verseny kapcsán mindenütt megvan és erősödik.»

Beszédében Kányádi Sándornak Játszva magyarul című költeményét idézte:

„Aki megért, s megértet, egy népet megéltet”. – „Nagyon fontos – fejtette ki a gondolatot –, hogy megértsünk másokat, és fontos az is, hogy képesek legyünk úgy beszélni, hogy mások is megértsenek minket. Sajnos, egyre gyakrabban tapasztaljuk, hogy ez a megértés és megértetés még azoknak sem fontos, akiknek pedig ez lenne a fő feladatuk.” Majd Weöres Sándortól idézte ezt: „Az igazság nem a mondatokban rejlik, hanem a torzítatlan létezésben.” S így értelmezte: „Tehát ne csak beszédünk legyen szép, hanem a tetteink is a beszédünknek megfelelőek legyenek. Az igazságot is akkor tudják tőlünk elfogadni, ha szavainkat létünkkel és minden cselekedetünkkel egyaránt bizonyítjuk.”

Azóta tudjuk: lesz folytatás! A nyugati országfél számára változatlanul Balatonbogláron, a keletieknek Kisújszálláson adódik lehetőség az aranyjelvény megszerzésére.

Szolgáljanak az idézett részek a felkészülés-felkészítés vezérfonalául.

D. L.

„A vetett mag bizonyosan teremni fog”

(Sátoraljaújhely, 1999. október 15–17.)

Kazinczynak ezt a kívánságát valósították meg azok, akik születésének 240. évében 27. alkalommal vettek részt az Édes anyanyelvünk verseny országos döntőjén.

Az írásbeli feladatok kérdései a versenyzők nyelvhasználati érzékenységét, árnyaltságát mérték; a szóbelin pedig a következő témák egyikéről mondhatták el gondolataikat a döntőbe jutottak: 1. A könyv szerepe az internetes világban (elmélkedés); 2. A kétezredik év küszöbén (vallomás); 3. Agresszív és közönyös az ifjúság? (vitaindító); 4. Emlékeim a napfogyatkozásról (élménybeszámoló). Sikeres szereplésükért a következők kaptak plakettet és pénzjutalmat: Andor Ágnes (Garay János Gimn., Szekszárd), Bodnár Imre (Gábor Dénes Műsz. Kpisk., Debrecen), Csanádi Viktória (Kosuth Lajos Gimn., Mosonmagyaróvár), Csontos Noémi (II. Rákóczi Ferenc Gyak. Közg. Kpisk., Budapest), Ésik Sándor (Zrínyi Ilona Gimn., Nyíregyháza), Farkas Ida (Gimn., Becse), Gor-

dos Katalin (Kőrösi Csoma Sándor Gimn., Szécsény), Halmai Teréz (Gimn., Zrenjanin), Kaderják Nimród Dániel (Gimn., Diósgyőr), Kerti Krisztina (Hunfalvy János Közg. Szki., Budapest), Kiss Csaba (Teleki Blanka Gimn., Székesfehérvár), Kónya Klára (Bolyai Farkas Líceum, Marosvásárhely), Kovács Zsuzsanna (Neumann János Sztechn. Szki., Budapest), Nagy Zsuzsanna (Boros Sámuel Szki., Szentés), Németh Zoltán (Ságvári Endre Gyak. Gimn., Szeged), Patrubányi Csilla (Apáczai Csere János Líceum, Kolozsvár), Portschy Péter (Műsz. Szki., Szombathely), Radó Ágnes (Nagy Lajos Gimn., Komló), Szabó Andrea (Közp. Szki., Dunaújváros),

Tamaska Margit (Bezerédj István Szki., Szekszárd), Tihanyi Katalin (Avasi Gimn., Miskolc), Török Andrea (Zrínyi Miklós Gimn., Zalaegerszeg), Vida Attila (Csizmazia Gyula Szki., Komló), Zsidó Attila (Bod Péter Tanítóképző, Kézdivásárhely).

G. R.

Pályázati felhívás

általános és középiskolás tanulóknak
kiejtésjelölésre

Az alábbi versék közül kettőben jelöljétek a kétféle *e* hang közti különbségét úgy, mint itt: Bérzsényi: Búcsúzás Kemenesaljától, Vörösmarty: Honszeretet, Babits: Május huszonhárom Rákospalotán 1912., Babits: Petőfi koszorúi. (Mind-egyik vers megtalálható a *Hét évszázad magyar versei* sorozatban.)

Nyeremények: 10.000 Ft és könyvjutalmak.

Beküldési határidő: 2000. március 31.

Bárczi Géza Értéktörző Kiejtési Alapítvány

Levelezési cím: H-2060 Bicske, Vasvári u. 7.

CÍMSZAVAK

az új értelmező szótárhoz (8.)

elsummant (szlenges kifejezés) – ellop. „Egyfelől fátol borul ... az elsummantott közpénzekre...” (Magyar Nemzet, 1999. január 8.)

extrémsport, kalandsport l. *naturatlon*

kalapol – kéreget, adományt gyűjt. Pl. „A kormány kalapolni kezdett: másfél milliárd forintot gyűjtött össze az állami tulajdonú cégektől.” (Kalapoz formában korábban is jegyzi a Magyar értelmező kéziszótár.)

kiosztmány – előadáson, sajtótájékoztatón kiosztott (szétosztott) vázlat. A hand-out (Nádasdy Ádám által javasolt) magyarítása. (A korábbi kézi-anyag nem terjedt el.)

Koppenmalmö l. *Svédánia*

mágnesvasút – kerek nélküli, mágneses térerőre támaszkodó szerelvényekkel üzemelő vasút. „A vitatott német mágnesvasút tervezett belföldi (Hamburg–Berlin közötti) szakaszát 15 éven belül a magyar fővárosig kívánja meghosszabbítani az üzemeltető társaság.” (Metro, 1999. november 11.)

multisport l. *naturatlon*

naturatlon – a különféle természeti kalandsportokat (extrémsportokat) összefogó, tehát több sportágat magában foglaló sport (multisport) hazai elnevezése. Ide sorolható például a sziklamászás, a hegyi kerékpározás, a tájfutás, a lovaglás, a vadvízi evezés és úszás, a canyoning, a hidrospeed, az íjászat, a sportlövészet. Mindezt sikeres összegzéssel *naturatlon*-nak nevezték el a sport meghonosítói. A Magyar Naturatlon Szövetség 1999. november 17-én alakult meg.

svédán l. *Svédánia*

Svédánia – elkészült a Dániát Svédországgal összekötő híd (a Nagy Kapocs) szerkezete. A két ország szorosabb kapcsolatát új kifejezések is jelzik: *Koppenmalmö* (Koppenhága és Malmö), *Svédánia* (Svédország és Dánia), *svédán* (svéd és dán). (Népszabadság, 1999. augusztus 19.)

szórólapoz – szórólapot, reklámcédulát osztogat. Pl. Mi már nem szórólapozunk a kerületben.

Olvasóink beküldött észrevételeiből, szójavaslataiból is válogatunk!

B. G.

A Tetten ért szavak hírei

Eredményhirdetés

Októberi számunkban közreadtuk a Tetten ért szavak című rádióműsor *Keressük a tíz legszebb magyar szót* pályázatának felhívását. A pályázat eredményhirdetése megtörtént a novemberi és a decemberi adásokban. A nyertesek: ajándékkönyvet kapott: Bene Timea (Mátészalka), Dán Sándor (Bp.), Gerencsér Zoltánné (Novaj), József Attila Gimn. 9/B. (Monor), Krúdy Gyula Gimn. Péchy Blanka és Krúdy köre (Nyíregyháza), Molnár Árpád (Sikenička, Szlovákia), Pálfi Áron István (Bp.), Varga István (Debrecen), Váczi Alexandra (Mátészalka); Szórakó társasjátékot kapott: Balogh Imréné (Békés), ifj. Dömötör György (Bp.), Fodor Margit (Szeged), Kádár Melinda (Székesfehérvár), Kemény Edit (Bp.), Kossuth Lajos Ált Isk. 7/A. (Nagykörös), Kovácsné dr. Jánosfi Zsuzsanna (Bp.), Nagy Rezső (Balatonfüred), Podolyák Balázs (Mátészalka). A beküldött mintegy 300 javaslat tudományos feldolgozása folyik.

*

Pályázat „emlékeztetőkönyv” versekre

Keressük az iskola életében régen gyakran használt, de néha ma is felbukkanó emlékeztetőkönyv verseket. Ezek a versek abból a célból születnek, s talán ma is születnek, hogy könnyebb legyen megjegyezni a tudnivalókat. Az első ilyen emlékeztetőkönyv versek a latin nyelvtan tanulását szolgálták: „ante, apud, ad, adversus, / circum, circa, citra, cis”. Földrajzi és fizikai versek:

„Elöttem van észak, hátam mögött dél,
Balra a nap nyugszik, jobbra pedig dél.”
„Minden vízbe mártott test a súlyból annyit vesz,
amennyi az általa kiszorított víz súlya.”

S természetesen a diákok is kitaláltak emlékeztetőkönyv verseket. Aligha akad ma diák, aki ne tudná, ki a dinamit feltalálója, és mi a dinamit képlete:

„Nobel Alfréd, a svéd kémikus
Feltalálta a dinamitot,
Glicerint kevert kovával
Rettenetes pléhpoftával...”

Nos, elevenítsük föl ezt a hagyományt: aki emlékszik régi vagy ismer új emlékeztetőkönyv verseket, küldje el a Tetten ért szavak szerkesztőségének. Beküldési határidő: 2000. február 29. Cím: Magyar Rádió, Tetten ért szavak, 1800 Budapest, Bródy S. u. 5–7.

A legjobb verseket a műsorban bemutatják. A beküldők értékes könyvjuttatást vagy Szórakó társasjátékot nyerhetnek.

HÍREK

A *Gyógyszerészet* című lap szerkesztősége 1999. október 10-én nivódijában részesítette Láng Miklóst, állandó szerzőnket az említett lapban megjelent írásaiért, amelyek – mint írják – „nagymértékben hozzájárulnak anyanyelvünk és gyógyszerészeti szaknyelvünk fejlesztéséhez, a hazai gyógyszerészet fejlődését elősegítő célkitűzéseink megvalósításához”.

* * *

Köszöntések: Keszler Borbálát, az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszékének professzorát 60., Sebestyén Árpádot, a KLTE nyugalmazott professzorát pedig 70. születésnapján köszöntötték kollégái, barátai, tisztelői.

* * *

Helyesbítés: 1999. évi 4. számunk 14. oldalán a Kazinczy-érmet nyert Barna Emesét téves tájékoztatás folytán a pécsi JPTE hallgatójának tüntettük fel. B. E. valójában az ELTE BTK hallgatója.

* * *

Balázs Jánosra, a kiváló nyelvtudósra emlékeztek 1999. november 18-án Szombathelyen, születésének 85. évfordulója alkalmából.

* * *

1999. november 22-én sajtótájékoztatót mutattak be a *Microsoft Press Számítógép-szótár (Számítástechnikai fogalmak értelmezése)*, valamint *Prószék Gábor és Kis Balázs Számítógéppel emberi nyelven* című könyvét.

* * *

1999. évi 4. számunkban részletesen írtunk arról, hogy nagy szükség lenne egy olyan múzeum létesítésére, amely a magyar nyelv múltját és jelenét egyaránt az érdeklődők elé tárja. Mint több napilap 1999. december 13-i száma hírül adta, 2000-ben a széphalmi Kazinczy-emléksamok melletti parkban már meg is kezdődnek a tervezett nemzeti emlékhely munkálatai.

* * *

1999. december 11-én az Anyanyelvpolók Szövetsége mintegy 200 tagjának részvételével lezajlott a szövetség hatodik közgyűlése, amely egyúttal a második tisztújító közgyűlés is volt. A szövetség szűkebb vezetősége nem változott (elnök: Bánffy György, ügyvezető elnök: Grétsy László, társelnökök: Deme László és Hercegi Károly, főtítkár: Maróti István, títkár: Kerekes Barnabás), de öt évi, külföldi tartózkodása miatti szünet után ismét titkárra választották Hámoriné Váczy Zsuzsannát, továbbá néhány helyen változott a 37 tagú elnökség összetétele is.

* * *

A szövetség említett közgyűlésének egyik – ünnepi – pontjaként két arra kiváltképpen érdemes személy ismét átvehette a *Lőrincze-díjat*, amelyet A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány hozott létre néhány évvel ezelőtt a kiemelkedő nyelvművelő tevékenység elismerésére, jutalmazására. A két új Lőrincze-díjas: Kemény Gábor tudományos kutató, egyetemi docens és Kovács Dániel ny. főiskolai tanár. Ezúton is szívóbb gratulálunk nekik!

* * *

A Magyar Nyelvtudományi Társaság, az Anyanyelvpolók Szövetsége és az Eszterházy Károly Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke 2000. július 10. és 13. között Egerben megrendezi a *XIV. anyanyelv-oktatási napokat*. Az általános és középiskolai tanárok számára kiválóan használható továbbképzésen jeles nyelvészek, valamint az anyanyelvi nevelés elismert szakemberei tartanak előadásokat. A munka plenáris üléseken és szekciókban folyik. Néhány szekció címe, illetve témája: Iskolai irodalmi olvasmányok nyelvi-stilisztikai elemzése; Kommunikációs kultúra, nyelvi illem; Az élőbeszéd és a retorika az iskolában; Anyanyelvi programok és tankönyvcsoportok elemzése és értékelése.

* * *

2000-ben ismét *anyanyelvi pályázatot* hirdet a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, s mint tavaly, most is az Anyanyelvpolók Szövetségének bevonásával. A pályázati kiírás februártól már olvasható lesz a minisztérium internetes honlapján. Ennek címe: www.nkom.hu

Összeállította: B. G. és G. L.

Anyanyelv és nemzet. Lőrincze-breviárium

Válogatta és szerkesztette: Graf Rezső

A nemzet tanárára, Lőrincze Lajosra, a hat évvel ezelőtt elhunyt nyelvészre, nyelveműelőre kíván emlékeztetni Graf Rezső, amikor a kötet műfajának, a breviáriumnak megfelelően kiválasztotta azokat az egykoron könyvekben, folyóiratokban és lapokban megjelent írásokat, amelyek méltó módon tanúsítják Lőrincze tanár úr nyelv-művelő munkásságát.

Teljes élete során az édes anyanyelv szeretetére, ápolására fontosságára figyelmeztette a közvéleményt. Számára a magyar-magyar párbeszéd valóban nemzeti sorskérdés volt. Aki jól figyelt szavaira, megjegyezhetette, majd megkedvelhette a dunántúli szülőföld, Szentgál és vidéke nyelvi ízeit őrző beszédstílusát.

Nemzetben él a nyelv című írásában a nyelv gondolkodást, jellemet, ízlést, műveltséget, emberi magatartást formáló erejéről ír Lőrincze Lajos. A nyelvszokásról másutt Kosztolányi Dezsőt idézi: Mi dönthet arról, hogy egy nyelvben mi a helyes és mi a helytelen? Néha az ösztön, néha az ízlés s néha – legtöbbször – a nyelv-szokás.

Graf Rezső a kötet írásainak válogatásakor hat fejezetre osztotta a breviárium tartalmát. Az első részben a nyelveművelés elvi kérdéseiről, a tájnyelv és a kiejtés problémáiról, a magyar szóképzésről, az ízléstükrözés, az ízlésformálás fontosságáról olvashatunk. A második fejezetben a magyar helyesírás alapelveit boncolgató Lőrincze-írások kaptak helyet. A harmadik összeállításban a hivatali nyelv fonákosságain töprenghetünk el (például azon, hogy a *munka-kapcsolat szervezeteink között javul*). Ebben a részben kapott helyet a Finnugor nyelvrokonság című elmélkedés is, jelezve, mennyire fontosnak tartotta a szerző a magyar nyelv vizsgálatában a nyelvi rokonságok ismeretét, elemzését.

A negyedik részben a nyelvvédő, nyelveműelő Lőrincze a nyelv-megőrzés halaszthatatlan teendőit sorolja. A nyelvtan tanításáról, az anyanyelvi nevelés módszertanáról szóló gondolatai ma is idő-szerűek és hasznosak a pedagógiában tevékenykedők számára.

Az ötödik fejezetben az anyanyelvi mozgalom számára oly nagy jelentőségű magyar nyelv hete húsz évnyi tapasztalataival szembe-

sülhet az olvasó. A nyelvi ismeretterjesztésnek ez az egyik legfontosabb vállalkozása egyértelműen igazolta, hogy a nyelvhasználat nem maradhat pusztán magánügy.

A hatodik részben a portréíró Lőrincze Lajos Mikes Kelemenre, Kazinczy Ferencre, Széchenyi Istvánra, Arany Jánosra, Kosztolányi Dezsőre emlékezik, elemzi Jászai Mari stílusát, felidézi a zeneszerző Kodály Zoltán nyelveműelő szándékait, valamint összegzi Illyés Gyula és a magyar nyelveművelés kapcsolatát.

A breviárium Kányádi Sándor Szürke szonettek magyar történelmi pillanatokra (Lőrincze Lajos emlékének) című versével és László Gyula Lőrincze-rajzával zárul. E sorok olvasása és a rajz szemlélése közben felöltik bennem az a gondolat, hogy érdemes lenne a Lőrincze Lajosról szóló kortársi vallomásokat is kötetbe szerkeszteni és kiadni.

A Lőrincze-breviárium megjelentetését az Anyanyelvpolók Szövetsége kezdeményezte. A könyv kiadásának gondjait viszont a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, az Anyanyelvi Konferencia vállalta. Ebben nyilván közrejátszott, hogy Lőrincze Lajos annak idején meghatározó szerepet vállalt az Anyanyelvi Konferencia létrehozásában.

A kötet bevezetőjében Pomogáts Béla, a kiadást vállaló Társaság és a Magyar Írószövetség elnöke, az egykori pályatárs a következő gondolatokkal ajánlja olvasásra a breviáriumot: „Lőrincze Lajos figyelmét és türelmességét az a ragaszkodás alapozta meg, amelyet anyanyelvünk és az ezt fenntartó emberi közösség iránt érzett. Ettől kapott erőt a nyelvvédelem és -gondozás köznapi munkájában. Mondhatnám így is: emberi tartást és morált. Hivatást, amely sohasem hivalkodó, de mindig teherbíró és kitartó: öntudata és méltósága van, ezért lehet csöndes, sőt alázatos.”

A Lőrincze-breviárium megjelenése újabb bizonyítéka annak, hogy Lőrincze Lajos emlékezete nem halványult el az anyanyelv ügyéért munkálkodók körében.

Maróti István

Anyanyelv – zsebben

Grétsy László anyanyelvi őrárat

Miről „szól” az arról szól? Makói és makai? A sok és a több? A szegényt az ág is húzza? Használt autópia? Miért *nincstelen*, akinek semmije sincs?

Mik ezek?

Néhány cím Grétsy László, de hadd mondjam úgy, mert ennél talán nincs nagyobb tisztelet, Grétsy tanár úr legújabb könyvéből, a 119 írást tartalmazó Anyanyelvi őráratból.

Az őrárat valami nagyon katonás, szabályos „alakizást” jelent. Persze, annyiban őrárat e könyv, hogy az anyanyelv kiemelt területének, az igényes, mintaszerű köznyelvviségnek a bemutatására, őrzésére, védelmére, tudatosítására és fejlesztésére törekszik és kíván másokat is indítani. Valahogy így: mindannyian ismerjük ugyan anyanyelvünket, de ismerjük meg jobban, tegyünk érte valamit mindennap, hiszen az igényes ember elvitathatatlan tulajdonsága az érdeklődés, a jobbítás, a fölfelé törekvés.

De azért nem annyira „katonás” ez a könyv! Nem kioktató, még csak nem is oktató, hanem sokkal inkább: útikalauz. Az őrárat előírt, szabályos útvonalon halad, az útikalauz szerzője és követője barangol. Jöjj velem, kedves Olvasó, hiszen részben Te írtad ezt a könyvet. Kérdeztél tőlem valamit, én pedig utánajártam, s most elmondom a véleményemet. A kötet parányi, „kétperces” írásainak java részét a Szabad Föld olvasóinak kérdései és érvei ihlették. Mert hogy sokszor vitatkozni hívták a szerzőt egyes nyelvi kérdésekben. Vagy egy valóban mindennapi eset: ezt vagy azt láttam, hallottam mindennapi jártamban-keltemben. És akkor persze, „álljunk meg egy szóra”! Gondolkodjunk csak el ezen! Mit tud erről a nyelvtörténet? Mit vél erről a nyelvtudomány? Hogyan tekint rá a nagyközönség?

Grétsy László rádiós, tévés és sajtóbeli tanácsai sokkal inkább emlékeztetnek bennünket a Tanár Úrra, aki velünk van, vagy eljön velünk, ha hívjuk. Például egy kirándulásra. Egy csöppet sem megerőltető kirándulásra. Mint egykoron.

Igazándiból? Lenyúl valamit? Miért *rántotta?* Reklámanyelv-háború? Ideadná a sőt? *Lajhoz* az eső? *Hibádzik?* A két és a kettő? A Csontos és Kazinczy?

Igen, ezek a figyelemfelkeltő címek. Kérdések és válaszok. Egy mindennapi kis (majdnem azt írtam: történetből – de, nehogy megszóljanak, van néhány szinonimám) eseményből, mozzanatokból kiinduló, tudományosan megalapozott, de oldott hangvételű jegyzet. Semmi varázslat, ennyi Grétsy tanár úr módszere. Lássuk csak ezt vagy azt a nyelvi jelenséget, elemezzük, nézzünk mögé, helyezzük el a nyelv rendszerében, vizsgáljuk meg használatát, s fogalmazzuk meg a tömör, könnyen megjegyezhető tanácsot.

Azt már csak kötelező tudnivalóként teszem hozzá, hogy a Szabad Föld eddigi népes olvasótáborán túl most másokhoz is eljut Grétsy László rovatának színe-java; s (ha a példányszám engedi) valóban nagyon könnyen eljuthat, mert hogy a 119 írást tartalmazó 208 oldalas, zsebben elférő kötet mindössze 95 forintba kerül. Ez is hozzátartozik a valódi, elhivatott ismeretterjesztéshez! Egy hosszabb autóbusz- vagy vonatutazáson is kellemes útítár, nyelvi útikalauz lehet. Nem szólva a karosszékről. Mert az ember onnan is láthatja a világot. Például a könyv, e könyv segítségével. (Grétsy László: *Anyanyelvi őrárat. Szabad Föld Kiskönyvtár, 16. Budapest, 1999.*)

B. G.

A muravidéki magyarság nyelvéért

Pontosan és még idejében kell elemeznünk, hogy az ausztriai, felsőorségi magyarság után miért éppen a 7–8 ezer fős szlovéniai, muravidéki magyarság áll legközelebb anyanyelve elvesztéséhez. Nyilván hozzájárul ehhez a helyzethez e népcsoportok viszonylag kicsiny lélekszáma; a többségi nemzet megértő hozzáállása; a jó gazdasági helyzet; az előrehaladott „nyugatosodás”.

Tény, hogy Szlovéniában, a Muravidéken nem szólnak meg senkit a magyar szóért, s mégis egyre kevésbé beszélnek magyarul. (Tanulság lehetne ez némely diktátornak, de ne hívjuk föl rá a figyelmet!) Muravidéken az emberek vagy szlovénul, vagy archaikus magyar nyelvjárásban beszélnek. Szlovénul az ország, a gazdaság, a mai világ dolgairól – magyarul a magánéletéről.

A nyelvváltás, a beolvadás egyik oka nyilvánvalóan a magyar nyelv szerepének (lehetőségeinek) csökkenése. Ebben közrejátszanak történelmi és nyelvpolitikai okok. Például az, hogy a kis létszámú muravidéki magyarság magyar nyelvét nem sikerült tudatosan modernizálni.

Éppen ezért dicséretes minden próbálkozás. Muravidéken van magyar nyelvű újság és könyvkiadás, heti tévéműsor, majdnem egész napos rádióadás (Muravidéki Magyar Rádió), kulturális-társadalmi élet. De mindez kevés. Szükséges a magyar nyelv népszerűsítése, a helyi magyar nyelvváltozat modernizálása. Ebben látnak el nagy szerepet a Maribori Egyetem Magyar Intézetének vendég-tanárai. 1983-ban Guttmann Miklós, 1993-ban Molnár Zoltán Miklós, s most Bokor József és Guttmann Miklós jelentetett meg nyelvművelő kötetet a muravidéki magyarság nyelvéről – elsősorban a helyi magyarságnak. A nyelvi tudatosítást a magyar nyelvvel, helyesírással foglalkozó általános ismeretterjesztő írásokkal és a helyi nyelvváltozat régiségeinek és mai jelenségeinek a bemutatásával szolgálják. A Muravidéken napjainkig megőrződtek már-már eltűntnek hitt nyelvi örökségek: *bodon* (egykor fából, ma betonból készült kútgyűrű), az ősi táviratozást szolgáló *lármafa*, a *káforka* és a *finak* (nyeles vízmerő edény) stb. Megőrződött például az *őreganya* szép régi jelentése. A muravidéki rádióba ekként tele-

fonált be valaki: *Sógorasszonyom őreganya lett, megszületett az unokája*. Tanúja voltam, tényleg van ilyen!

A nyelvi egymásra hatás, a kétnyelvűségkutatók „öröme”, bősséggel tanulmányozható: *nafta* (benzin), *fotokopéroz* (fénymásol), *átír* (lemásol), *diplomál* (diplomázik), *elesik* (vizsgán megbukik), *minőséges* (jobb minőségű), *felvételez* (filmez, képmagnóra vesz), *előlát* (tervez) stb. A legnehezebb terület a szakmai kommunikáció! A magyarországi terminológia nem jut el a Muravidékre, helyi terminológia kialakítására pedig nincs lehetőség. Itt van például a *község* esete. Magyarországon a község – falu. Szlovéniában a község – több település együttese. Ami Magyarországon a *járás* (volt). Szlovéniában azt mondják: Lendva (ez jelenti a várost) és Lendva község (ez jelenti a járást). Milyen jó lett volna az elején bevezetni a *járás* szót! Bokor József az -i képzős változattal javasolja megoldani a félreértést: *Lendvai község* (vagyis: *járás*). Pedig a legjobb megoldás a *járás* szó bevezetése lenne. (És ilyen nyelvi problémák tömkelegét képzelje még el a kedves Olvasó!)

1999 tavaszán a Muravidéki Magyar Rádió és Televízió meghívására több alkalommal megfordultam Lendván. Tapasztaltam a jó szándékú próbálkozást, hogy a helyi média nyelvhasználatának kisugárzó erejével segítsék a magyar nyelvű kommunikációt. Segítségre, az új jelenségek szó szerinti megmagyarázására, vagyis magyarul mondására van szükség. Ebben sokat segíthetnek a helyi rádióban megszólalók. Az ott elhangzott nyelvi jegyzetből állt össze egyébként a mostani kötet is. De ennél többre van szükség: rendszeres képzésre, terminológiai egyeztetésre és sok-sok kapcsolattartásra. A rádió ezt is igyekszik szolgálni: hiszen Siófokig fogható középhullámon.

Az anyanyelvet (van rá példa!) el lehet felejtetni. Éppen ezért a két szerző ezt ajánlja: ne szegyélljünk anyanyelvjárásunkat, és: az anyanyelvet is folyamatosan tanulni kell. Ezt szolgálja a nyelvművelés! (Bokor József–Guttmann Miklós: *A muravidéki magyarság anyanyelvéért*. Szombathely–Maribor, 1999.)

B. G.

Magyar Múlt – a Sydneyi Magyar Történelmi Társulat folyóirata

Kármán József folyóiratában, az Uraniában (1794) olvashatjuk ezt a mai helyzetünkben is roppant időszerű, sorsdöntő figyelmeztetést: nemzeti nyelvünk megtartása, virágzása „meg-őjí [megőv], hogy a' többek között el ne olvadjunk”. A magyar nyelv létéért, megőrzéséért és műveléséért való törekvéseknek, küzdelmeknek a világ bármely táján számtalan módja és eszköze lehet. Ezek persze föltételezik nemzeti közösségeink tetterső akarát, valamint kellő támogatását.

Az anyanyelv terjesztésében, megtartásában, illetve átörökítésében elsőrendűen fontos szerepük van a könyveknek, folyóiratoknak, újságoknak. Különösen ott, ahol a magyar nyelv használata szűk körre vagy csupán a családra zsugorodott.

Azt mondják, hogy a messze távozottak második, harmadik nemzedéke – kevés kivétellel – menthetetlenül beolvad, felszívódik, és elvesz nemzetiünk számára. Néhány éve a Duna Televízióban ausztriai magyarok művelődési életéről láttam egy szívmelengető adást, amelyben azonban a jövőt illetően nem volt valami biztató, hogy némely fiatal csupán törte vagy inkább csak értette nyelvünket. Az új hazában, szerte a nagyvilágban az utódok anyanyelve előbb-utóbb menthetetlenül elenyézik? Lehetünk-e derűlátók?

Ezek a gondolatok kísérték a Sydneyi Magyar Történelmi Társulat évenként megjelenő Magyar Múlt című folyóiratának olvasásakor. A lapnak 1998-ban már a XXV. évfolyama látott napvilágot. E László Gyulának ajánlott jubileumi 1–2. szám fedőlapján Habsburg Ottó, az Európa Parlament tagja így köszönti, méltatja a jelentős eseményt: „Örömmel üdvözlöm a Magyar Múlt – Hungarian Past folyóirat szerkesztőségét és olvasóit, és sokra értékelem, hogy immár 25 éve Ausztráliában fenntartják a magyar nyelvet és a magyarság iránti érzést. Szép, hogy Ausztráliához való hűségük mellett nem felejtették el régi hazájukat, amelynek nagy szüksége van e morális támogatásra.”

Ebben az ünnepi kiadványban átgondoltan, célszerűen válogatott tanulmányok közös történelmünkéről, nyelvünkéről és más vonzó tudomá-

nyos kérdésekről értekeznek. Pl.: László Gyula: Nyelvtudományunk és az őstörténet; Henkey Gyula: Gidófalvi és bodoki székelyek embertani képe; Kiszely István és Hankó Ildikó: A magyarok őshazája; Boros Jenő (Sydney): Boszorkányperek egykor és ma; Szerkesztő: Szabó T. Attila Erdélyi Magyar Szótörténeti Tára – A munka előrehaladása; Berta Árpád: Szavárd magyarok – Egy ezeréves adat „megszólal”; Bertók László Attila: Beszélgetés lovas nomád őseinkről – Interjú Erdélyi István régésszel; Fodor István (Köln): Mennyire megbízhatók Oláh Miklós Hungariájának magyar adatai; Bernard Le Calloc'h (Párizs): Kőrösi Csoma Sándor emléke Párizsban.

A szerkesztőség jelzi, hogy a Magyar Múlt kiadó társulat történelmünket a régészettel, embertannal, történelemfilozófiával, vallástörténettel és nem utolsósorban a nyelvtudománnyal karöltve tanulmányozza. Vizsgálataik köre magába foglalja a helyi történelmet, címetant, a családfákat is. Munkájukat természetesen a tudományosság vezérli.

Bizonyára nem ünneprontás, ha szót ejtek arról is: jobban kell vigyázni, hogy a cikkekben, szerkesztői közleményekben a továbbiakban ne forduljanak elő olyan könnyen elkerülhető helyesírási és elvétel más nyelvi hibák, mint most. Pl.: *címünkre, benyújtani, jellegű, több, együtt; ő lesz az aki...; és utoljára de nem utolsósorban* (helyesen: az, aki; utoljára, de); idegenszerű kifejezés, szörend: *Az ő szemében nem fért kétség* (neki vagy számára nem volt kétséges); és *amelyek nem eredetileg előadásnak vagy TV-interjúnak szánt szövegek* (helyesen: ...eredetileg nem...). E néhány figyelemfelhívó észrevétel nem kisebbíti a folyóiratnak és szerkesztőinek megbecsülhetetlen, maradandó érdemeit.

Hisszük, hogy a Magyar Múlt folyóirat – nehéz, kedvezőtlen körülmények közepette is – a jövőben emberöltőben is erősíteni fogja nemzeti és nyelvi összetartozásunk tudatát, az ausztriai magyarság anyanyelvének megőrzését, továbbörökítését.

Kósa Ferenc

PONTOZÓ

Mindenekelőtt az 1999. évi 4. számunkban közölt rejtvények helyes megfejtését adjuk meg.

I. Két író két-két könyve. 1. RÁZÓS – GARAS (Jókai Mór: Sárga rózsa). 2. TISZA – EGYEN (Jókai Mór: Egy az Isten). 3. KÓCOL – APÓJA (Mikszáth Kálmán: A jó palócok). 4. ILONA – HÚ FIA (Mikszáth Kálmán: A lohinai fű).

II. Ha – ha – ha! 1. Hajmáskér. 2. Iharos. 3. Héhalom, Örhalom, Öthalom és Póhalom közül bármelyik. 4. Bánhalma vagy Pálhalma. 5. Csévharaszt. 6. Hajdúhadház. 7. Bodroghalom vagy Herceghalom. A bekeretezett betűkből összeolvasható helységnév a 9633-as irányítószámú Simaság.

III. Hétszer hét. 1. Abasári. 2. Snájdig. 3. Egymaga. 4. Töredék. 5. Maligán. 6. Petíció. 7. Normann. Az átlóban olvasható név: Anyegin; 4, 5, 6, 2, 1, 7, 3 sorrendben pedig Tatjana.

IV. Győzzön K. O.-val! 1. Koturnus. 2. Kométa. 3. Kopár. 4. Kocsány. 5. Kotó. Itt írjuk meg olvasóinknak, mély szomorúsággal, hogy e rejtvénynek és sok más szellemes nyelvi feladványnak szerzője, **Dékány Erzsébet** már nem érthette meg e fejtörőjének megjelenését; időközben elhunyt. Egy 1999 nyarán küldött levelében, amikor már súlyos betegséggel küzdött, abban reménykedett, hogy a 2000. év beköszöntéig még jelen lehet műveivel lapunkban. Kedves Erzsébet! Kívánsága teljesült. Köszönjük a sok-sok élvezetes percet, órát, amelyet ötletes rejtvényei vel szerzett nekünk!

V. Örkény István a nyelvről. A magyar nyelv igézetes hangszer, melyen csak kevesen tudnak játszani.

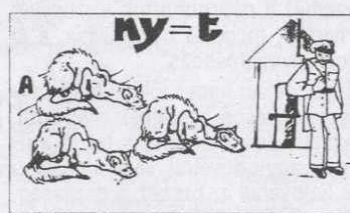
Azok közül a megfejtők közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 80 pontot – egyébként nem 97-ből, mint tévedésből írtuk, hanem kerekén 100-ból! –, a következőknek kedvezett a szerencse, azaz részesülnek könyvjutalomban: Balogh Józsefné, Budapest, Rezeda u. 16. (1204); Beszélni nehéz! kör, Borjád, Általános Iskola, Kossuth u. 11. (7756); Bonyhádi Jánosné, Szombathely, Szent Gellért u. 41. (9700); Hradek Károlyné, Szekszárd, Alkotmány u. 6. I. 3. (7100); Ilosvai Fanni, Eger, Kertész u. 175. (3300); Köves Béláné, Bóly, Széchenyi u. 6. (7754); Lustyik Istvánné, Szolnok, Vásártér u. 16. (5000); Nátz Alexandra, Markaz, Táncsics u. 14/a. (3262); Simon Lászlóné, Szolnok, Várkonyi tér 10. II. 6. (5000); Szász Réka, Budapest, Szendrő u. 28. (1126). A nyerteseknek, akiknek ezúttal különös véletlen folytán mindegyike lány vagy asszony, szívből gratulálunk!

A Pontozó újabb feladatai

I. **Eltérő kezdőbetűk.** Tessék megkeresni az alábbi szavak rokon értelmű megfelelőit, de úgy, hogy a tizenegy szópár kiszemelt szinonimái egymástól csak az első betűjűkben térjenek el! Helyes megfejtés esetén azok a betűk, amelyek a második szóban eltérnek az első szó kezdőbetűjétől, fölülről lefelé összeolvastva egy értelmes összetett szót adnak. Minden helyesen megfejtett sorért 1 pont, a végső megfejtésül összeolvasható szóért pedig további 5 pont jár, azaz a teljes megfejtés 16 pontot ér.

1. Perzselő – trappoló
2. Esetleg – gyakori betegség
3. Tud – zsúfolt
4. Gyakorlott – rossz jegy
5. Balkáni nép – civis
6. Habar – elfojt
7. Ütő kártya – évszak
8. Régi pénzünk – rázkódó
9. Szomjoltó – céloz
10. Akadály – héj
11. Utálat – férfinév

II. **Két regény.** Két képrejtvényt közlünk. Mindkettő egy-egy jeles külföldi író ismert regényének címe. A két címért 5–5, a két szerző nevéért további 3–3 pontot lehet szerezni, összesen tehát 16-ot.

III. **Költő és versei.** Aki a meghatározásokra jól felel, a hat összeadás eredményeként egy nagy költőnek hat versének címét kapja megfejtésül. Ezért verscímenként 2 pont, a költő nevéért pedig további 6 pont jár.

1. Lelkész körmöl + karéjok
2. Leplez + klasszikus kötőszó + házhely
3. Zúzott + személyes névmás + alkatrész
4. Sablon + víziállat + hamis
5. Vitéz + firmamentum
6. Zúz + recept

IV. **Nyolcszor nyolc.** Megfejtőink az ábra helyes kitöltése után a bal felső sarokból kiindulva átlósan a jobb alsó sarokig egy vígeposz címére találnak. Ha utána a sorokat ügyesen átrendezik, akkor ugyanezen átlóban a szerző nevére is rátalálhatnak. Kérdésünk: mi a mű címe, s ki a szerzője? A megfejtésért 20 pontot lehet szerezni.

1. Egypúpú teve
2. Kisebb helyzetváltoztatás
3. A cár fia
4. Kórház, régi nevén
5. Finom sajt fajta
6. Egy kapcsolat befejezése
7. Vulkán
8. Tojásétel

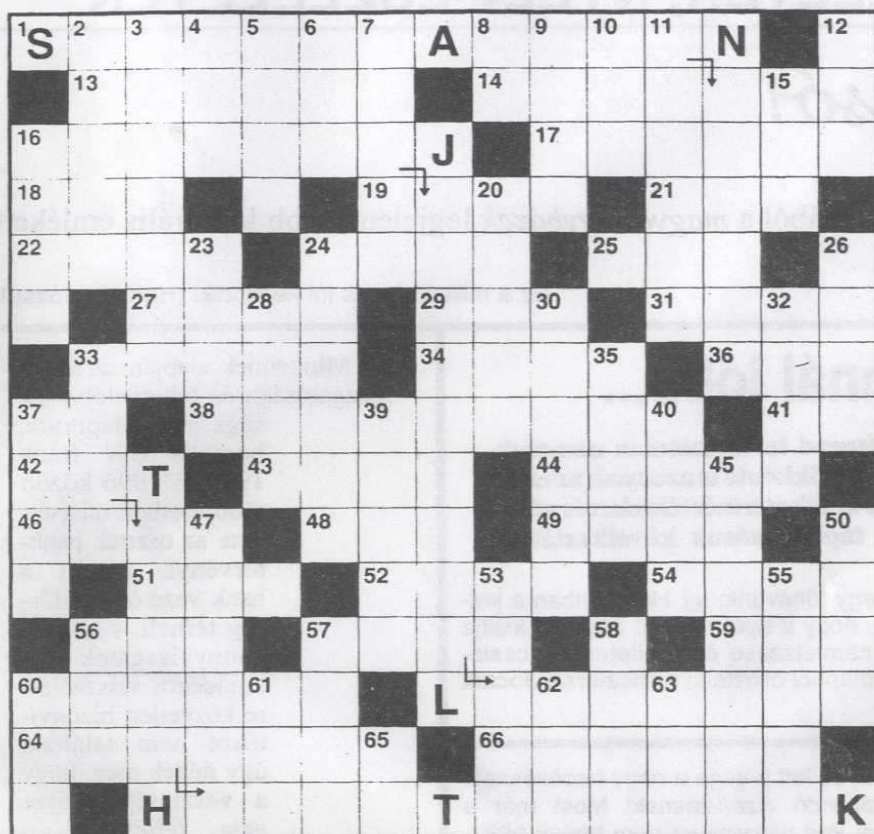
V. **Csoóri Sándor a nyelvről.** Lapunk e számának megjelenése idején, 2000. február 3-án tölti be 70. életévét Csoóri Sándor író, költő. Keresztrejtvényünk fő soraiban ebből az alkalomból tőle idézünk egy nyelvünkre vonatkozó vallomást egy 1999-ben megjelent interjúkötetből. Megfejtése 25 pont.

Az e számunkban közzétett rejtvények együttes értéke 95 pont, de már 75 pont is elég ahhoz, hogy a beküldő részt vegyen a sorsolásban, és egy könyv nyertese lehessen. A rejtvények megfejtését **2000. április 1-jéig** kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 112.

Minden kedves megfejtőnek a rejtvényekkel való sikeres megbirkózást és hozzá jó szórakozást kívánnak – a rovat szerkesztőjével, **Grétsy Lászlóval** együtt – a feladványok készítői:

Doroszlai Elekné (III.), Harmati Gizella (IV.), Láng Miklós (I.), Schmidt János (V.), Zsigmond Győző (II.)

KÖTŐDÉS

VÍZSZINTES: 1. Csoóri Sándor vallomásának kezdő szavai. 13. Gonosz királynő a Bibliában. 14. A mezőn élő tapsifüles. 16. A vallo-
más második része. 17. Kerek fémkapocs a ruhán. 18. ... grófia; Ros-
sini kétfelvonásos vígoperája. 19. Könnyű, ellenzős katonasapka. 21.
Efféle. 22. A Leóval rokon férfinév. 24. Udítóital. 25. Gépkocsivezető,
röv. 27. Afrikai ország, Bamako a fővárosa. 29. Emerson, Lake and Pal-
mer (egykor brit rocktrío), rövid. 31. Budapesti hotel. 33. Maró folyadék.
34. Veterán angol labdarúgó (Phil). 36. Vízzel tisztít. 37. Közelre mutató
szócska. 38. Rejtetten rosszindulatú. 41. Tiltószó. 42. Csoóri Sándor
vallomásának harmadik, befejező része. 43. Abba az irányba. 44. Az
USA egyik tagállama, Boise a székhelye. 46. Zseblámpa áramforrása.
48. Dűledék. 49. A Lada terepjáró változata. 51. Vetőgéppel is szórják.
52. Gágogó szárnyas. 54. Tízszáz. 56. Óra (időmérő), németül. 57.
Kívív. 59. Muhammad ...; világbajnok ökölvívó. 60. Kerek szám. 64. Kór-
házi orvos teszi. 66. Bélyegzővel hitelesít.

FÜGGŐLEGES: 2. A Kongói Demokratikus Köztársaság korábbi
neve. 3. Tört burgonyát készítő. 4. Község Szerencs szomszédságá-
ban. 5. ... Blohin; ukrán labdarúgó, edző. 6. Minimum, rövid. 7. 20. száza-
di, költő (József). 8. Savmaradék! 9. Huszonnégy órai. 10. Ady Endre
egyik álneve. 11. Tóni. 12. Szólam a női kórusban. 15. Község a Keleti-
Gerecsében, jelentős régészeti lelőhely. 16. Lágy hangnem. 20. Ős-, ősi
idegen előtagként. 23. Az USA úrhajózási hivatala. 24. Szűrt díszít. 26.
Semmikor sem. 28. Tündér ...; Szabó Magda meseregénye. 30. Tamino
szerelmese A varázsfuvolában. 32. Kenyari hosszútávfutó (Henry). 33.
Erős légmozgás. 35. Tartományi székhely Észak-Olaszországban. 37.
Benedek ...; meseíró. 39. Atta ... (Heine). 40. A Garonne bal oldali mel-
lékfolyója Franciaországban (SAVE). 45. Nem hagy külföldön. 47. Gale-
otto ...; humanista polihisztor, Janus Pannonius barátja. 50. Véd, szem-
mel tart. 53. Milánó híres képtára. 55. Egyszerű, de alapvető. 56. ... fi-
gura docet; amint az ábra mutatja, latinul. 57. Márványmintával díszít.
58. A mélyben. 60. Az illető tulajdona. 61. Motorkerékpár-márka. 62.
Géppisztoly tartozéka. 63. Idegen orvosi szavak előtagjaként: izom-. 65.
Középen felásól

Schmidt János

Agytükörzés, átvilágítás

A váci Karolina Katolikus Ál-
talános Iskola pályázatára beér-
kezett „pályaműveket” lapozga-
tom.

Diákszótár készítése volt a fel-
adat, azaz a tanulónak a diák-
nyelv szavait kellett köznyelvi
szóval értelmezniük, esetleg
rajzzal illusztrálniuk. Aki a
nyelv mozgását, változásait fi-
gyelemmel kíséri, nem hagyhat-
ja ki vizsgálódásának köréből az
egyes rétegek nyelvhasználatát,
az életkori, szakmai stb. eltéré-
seket. Bár a földrajzi elkülönü-
lés egyre kevésbé mutatkozik
meg a nyelvvaltozatokban, a di-
alektológia ma sem elhanyagol-
ható diszciplína. Az ifjúság nyelv-
ében viszont az a leginkább iz-
galmas, hogy a fiatalság szinte
naponta „gyártja”, alkotja az új
szavakat. A nyelvi neologizmus-
ok leginkább az ifjúság körében
keletkeznek, s onnan kerülnek
bele a szókincsbe. Az ifjúság a
nyelvújítás jelenlegi „úttörője”.

Visszatérve a diákszótárra,
két nagyon szellemes szóra fi-
gyeltem fel a pályázatra beadott
írások között. Mindkettő a fele-
léssel, számonkéréssel kapcsola-
tos. Az egyik az *agytükörzés*, a
másik az *átvilágítás*.

Az *agytükörzés*-t valószínűleg
az orvosi nyelvből kölcsönözte a
diákn nyelv, hiszen különböző
vizsgálatok része a *tükörzés*: a
gyomor, a vese stb. vizsgálatá-
nak. Az *átvilágítás* szóban a
politikai élet egyre gyakrabban
felbukkanó műszavát vélem fel-
fedezni, hiszen a rendszerváltást
követően egyre többször „világi-
tottak át” különböző személye-
ket. Az *átvilágítás* a Magyar
értelmező kéziszótár 1992-es ki-
adásában még nem szerepel
ebben az értelmében. A szótár
csupán fizikai, műszaki vagy or-
vosi átvilágításra utal. Ma már
nemcsak valakinek a belső ré-
szait, hanem viselt dolgait is „át-
világítják”. Talán a számon-
kérést is efféle belső átvilágítás-
nak tekintik a fiatalság.

Összegezésül, úgy vélem, azt
mondhatjuk, hogy az ifjúsági
nyelvből idézett mindkét szó –
mind az *agytükörzés*, mind az *át-
világítás* – nyeresége nyelvünk-
nek.

Dóra Zoltán

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

Kedves Olvasó!

A Balassi Kiadó a Millenium alkalmából a *magyar egyházak* legjelentősebb kulturális emlékeit facsimile kiadásban teszi közzé.

Ez a millennium is jól kezdődik! (Holczer József)

Minél zöldebb, annál jobb...

Az újjonnan gondolt egészséges étrend természetesen nemcsak „szívbarát”, egyúttal hosszú távon súlycsökkentő is azoknak az elhízottaknak az esetében, akik fölösleges kilóikat a mértéktelen és változtatás nélküli, vagy éppen egysíkú táplálkozásuk következtében szedték fel.

Van egy melléknévünk: *új*. Van továbbá egy főnévünk: *ujj*. Ha azonban a kettőt összekutyulják, ne csodálkozzunk azon, hogy a nyelvművelő nem azt kiáltja kitörő lelkesedéssel: *Ujjé!*, hanem éppen nemtetszése érzékeltetésére, csalódottan így tündöklik: *Ujjé?* (A Fejér Megyei Hírlapból ollózta ki Kanczler József Mariann olvasónk. Közzéteszi: G. L.)

az aranyért. Balogh Judit tudniillik az ősi *Sophianéban*, a Mecsekalján látta meg a napvilágot, de soha életében nem szerepelt a PVSZ színeiben. Ettől még úgy tudtuk, ő az ország legjobb kosárlabdázónője, aki szinte képtelen igazán rosszul játszani.

Hát ez lett a vége a nagy becézésnek, az állandó *Szofi-zásnak*! Most már a római kori városnevet sem tudjuk hibátlanul leírni. (A kivágot a Nemzeti Sport tavaly április 29-i számából való.) Az más kérdés, hogy a jeles kosárlabdázó nem az ókori *Sopianae*-ban, hanem a mai Pécs városában „látta meg a napvilágot”. Egy nőt igazán nem illik öregíteni. Hát még ennyivel! (K. G.)

Mindennek alapján az MNB igazgatósága és felügyelőbizottsága megállapította, hogy a CW Bank 1990 és 1996 között több esetben megsértette az osztrák banktörvényt, amiért a bank vezetőit felelősség terheli, s noha a *könnyvizsgálók* a szándékos visszaélésre közvetlen bizonyítékot nem találtak, úgy ítélték meg, hogy a veszteség egésze *nem feltétlenül a „szakmai inkompetencia” rovására írható...* A CW Bank

Mivel a *könnyvizsgálók* elkéstek, most már csak a *könnyvizsgálóknak* van szerepük az eltűnt 70 milliárd forint nyomozásában. (B. G.)

És az mit kap ajándékba, aki a hirdetést vágja ki, benne a súlyos, bizonyára sok gyermeket megtevesztő helyesírási hibával? Kedves Kópé, ezt a kópéságot nem lett volna szabad elkövetned! (K. G.)

TIHANYI TRAVEL

LAST MINUTE AKCIÓ!

Velence-Róma-Vezúv-Pompei 7n 36 990
Párizs 6n augusztus 24. 36 990
Benelux körút 5 nap augusztus 18. 29 990

KÖRUTAZASOK: Prága 3n 22 500
Róma-Nápoly-Capri-Firenze 8n 59 900
Mallorca olasz-spanyol-francia körúttal
busz, hajó, hot, félpanzió 59 990-tól
London-Caterbury-Párizs 9n 99 960

NYARALÁS:Korfu busszal apartman

Olasz-on keresztül 20 090-től-hajó

Belföldi ajánlatok nagy választékban!

Bp., Rakoczi ut 78. Tel.: 342-3163. 322-1915

Ez az utazási hirdetés akár rejtvénynek is felfogható: ki hány helyesírási és egyéb nyelvi hibát talál benne? A budapesti Táncsics Mihály Gimnázium Töprengő Köre a feltűnőbbeket aláhúzással meg is jelölte. Tizenkét sorban öt durva hiba? Nem is rossz arány! (Közzéteszi: G. L.)

Folyékony szappan-adagoló

1229,-

Ön megveszi, de közben szépen elfolyik... Helyesen: *folyékonyszappan-adagoló!* (B. G.)